

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Priit Kivisilla

Balti Õpetajate Seminari Eesti kasvandikud

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Anu Raudsepp, PhD

Tartu 2020

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Historiograafia.....	4
Allikad ja ülesehitus	5
1. Balti Õpetajate Seminar aastatel 1870-1919	7
1.1. BÕS asutamine ja tegevuskohad	7
1.2. Õppeained ja õpetajad	9
1.3. BÕSi eesti õpilased	11
2. BÕS Eesti kasvandike Ühingu tegevus	17
2.1. Ühingu tegevuse eesmärgid ja majanduslikud võimalused.....	17
2.2. Ühingu liikmed ja koosolekud	18
2.3. Vilistlaste mälestuse jäädvustamise plaanid	20
3. BÕS vilistlaste erialane ja ühiskondlik tegevus	22
3.1. Seminari lõpetanute ametikohad	22
3.2. Haridustegelased	23
3.3. Kultuuritegelased	25
3.4. Riigitegelased	26
Kokkuvõte.....	28
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	29
Summary	31
Lisa 1. Endise Balti Õpetajate Seminari kasvandike Ühingu Protokolliraamat No 2.	32
Lisa 2. BÕSi õpilaste statistika	33
Lisa 3. BÕSi Eesti kasvandike statistika aastatel 1870-1909	34
Lisa 4. BÕSi Eesti kasvandike nimekiri ja ametid	35
Lisa 5. BÕS 1870. aasta eelarve	40
Lisa 6. BÕSi õpetajate nimekiri.....	41
Lisa 7. BÕSi ja TÕSi nädalatundide tabelid, BÕSi tunniplaan (1904. aastal)	42
Lisa 8. „End BÕS kasv. Ühingu“ põhikiri ja foto asutajaliikmetest.....	43
Lisa 9. „End. BÕS kasv. Ühingu Protokolliraamat no 2.“ lühiülevaade	44

Sissejuhatus

Haridussüsteemi intensiivsemaks muutumisega Balti kubermangudes 1860. aastatel, kasvas vajadus haritud kooliõpetajate järele.¹ Seni oli õpetajate koolitamisega peamiselt tegeletud kohalikul tasandil, mida teostasid peamiselt kirikuõpetajad ja mõisnikud. 1860. aastate rahvusliku ärkamise mõjul pidasid talurahva esindajad vajalikuks iseseisvalt maarahva haridust kujundada. See omakorda tõi kaasa riigivõimu poolse huvi rahvakoolide vastu.

Haridussüsteemi riigile allutamise kavasse kuulus tulevaste maakooli õpetajate koolitamine. Riikliku kava järgi haritud õpetajatelt loodeti tööpõllule asudes üldteadmiste edasiandmise kõrval ka noorte õpilaste harimist riigimeelses vaimus. Tartu õpperingkonnas hakkas riikliku programmi järgi haritavate noortega tegelema 1870. aastal Riias asutatud Balti Õpetajate Seminar, mille õppetöös osalesid ka Eesti päritolu kasvandikud.²

Algselt „Vene Õpetajate Seminari“ nime all asutatud õppeasutus loodi eesmärgiga harida tulevasi maarahva koolide õpetajaid. Õpilaskonna majandusliku kindlustamise jaoks määrati õppimine kindlale arvule kasvandikele tasuta. Õpetaja kutse omandamisega kaasnes veel vabastus sõjaväekohustusest. Õppetöö toimus peamiselt vene keeles ja õigeusklikus vaimus, kuid õpetati ka läti ja eesti keelt. Kool kolis 1886. aastal ümber Kuldigasse ja jäi sinna kolmekümneks aastaks. Saksa armee pealetungi tõttu evakueeriti kool 1915. aastal Tšistopoli, kus see tegutses 1919. aastani, mil see lõplikult suleti.³

Balti Õpetajate Seminari sulgemise järel 1919. aastal kadus otsene kontakt kasvandike ja kooli vahel. Aktiivsemate Eesti vilistlaste poolt rajati 1930. aasta augustis BÕSi kasvandike ühing, mille peamine eesmärk oli liita omavahel kaugeks jäänud vilistlased. Lisaks algatati teisi ettevõtmisi, millest üheks olulisemaks kujunes mälestuste ja elulugude kogumine. Eesti päritolu kasvandike kõrval kaasati käsitletavate isikutena juurde veel vene rahvusest koolivendi, kelle seminarijärgne elu oli Eesti haridus- ja kultuurilooga seotud. Hangitud andmete põhjal kavatseti avaldada BÕS-i eestlastest kasvandike album-almanahh, milles oleks kujutatud BÕS-i panus Eesti kultuuri- ja ühiskonnaelu tegelaste harimisel.⁴

---

¹ Andresen Lembit, *Eesti kooli ajalugu: algusest kuni 1940. aastani* (Tallinn: Avita, 2003), lk 108

² Alates 1893. aastast Riia õpperingkond

³ Õpetajate Leht, 10.11.1990, nr. 44, lk 2

⁴ Postimees, 01.11.1930, nr. 297, lk 1

Eesti kasvandike ühingu tegevus hõlmas endas paarikümne endise õpilase koostööd. Tihedam kooskäimine hõlmas siiski ainult väikest aktiivset gruppi, kuna enamus vilistlasi asus üle Eesti laiali. Sellegipoolest toimus kirjavahetuse teel pidev suhtlus, mille valguses suudeti koguda arvestatavas koguses andmeid seminari kasvandike kohta.

Teise maailmasõja puhkemisega ei raugenud vilistlaste töö, vaid seda jätkati veelgi hoogsamalt. Olenemata mitmetest tagasilöökidest okupatsioonirežiimide ajal jätkas ühing oma eesmärkide täitmist, kuid paraku ei suudetud neid siiski täielikult ellu viia. Ülevaade ühingu tegevusest peatus 1943. aastal.⁵ Edasised andmed ühingu tegevusest puuduvad ja sellega saab lugeda ühingu tegevuse lõppenuks.

Huvi õppeasutuse ja selle Eestiga seotud kasvandike vastu, tekkis BÕSi vilistlase Jaan Kivisilla Erakogust juhuslikult avastatud kasvandike ühingu tegevust jäädvustanud protokolliraamatuga tutvumisel.⁶ Dokumendi läbilugemisel omandati üldised teadmised koolist ja selle õpilastest. Ühingu tegevusega tutvumisel, paistis silma selle liikmete pühendumus seminari ja sellega seotud eestlaste elulugude jäädvustamisel. Olude sunnil ühingu tegevuse lõppemine ja eesmärkide teostamata jätmine, pakkus võimalust uurida teemat lähemalt. Üldise taustauuringu tegemisel selgus, et BÕSi tegevust on võrreldes teiste sama valdkonna õppeasutustega vähem uuritud, millest olenevalt tekkis huvi vastava teema vastu.

Oma töös keskendun BÕSi ajaloo ja selle eestlastest vilistlaste elulugude analüüsimisele. Töö eesmärk on tuua välja eestlaste osalemise põhjused BÕSis, anda ülevaade kasvandike ühingu tegevusest ja selle toimimisest ning selgitada välja kasvandike tegevus peale seminarist lahkumist. Lisaks toon välja ka mõned olulisemad isikud, kes on panustanud oma tegevusega Eesti haridus- ja kultuurilukku.

Historiograafia

Eesti haridusajaloo arengust ja toimimisest 19. sajandil annab sisuka ülevaate „Eesti Kooli Ajalugu 2. köide 1816. aastaist 1917. aastani“.⁷ Teos keskendub Balti õpetajate seminari uurimisega on peamiselt tegeletud lätlaste eestvedamisel, kelle jaoks õppeasutus ühiskonnas suuremat rolli mängis. BÕSi uurimisega on lähemalt tegelenud Läti vilistlaste ühing, mis

---

⁵ Jaan Kivisilla Erakogu. „Endise Balti Õpetajate Seminari kasvandike Ühingu Protokolliraamat. No 2“; edaspidi: „Protokolliraamat“

⁶ Jaan Kivisilla Erakogu „Protokolliraamat“; vt Lisa 1

⁷ Elango Aleksander, Laul Endel, Liim Allan, Sirk Väino, Eesti kooli ajalugu. 2. köide, 1860 aastaist 1917. aastani (Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2010)

jäädvustas seminari ja selle kasvandike ajaloo kaante vahele. Teose sisu kajastab laiemalt seminari loomise põhjuseid, õppekava, statistilisi andmeid seminarist, õppeperioode, olulisemaid ja tähelepanuväärsemaid sündmuseid ning lühiülevaateid seminari töötajatest ja õpilastest.⁸

Eesti haridusajaloolistes teostes on BÕSi rolli kajastatud üldisemas plaanis. Põgusalt on seminari mainitud Aleksander Elango, Endel Lauli, Allan Liimi ja Väino Sirgi raamatus „Eesti Kooli Ajalugu 2. köide 1816. aastaist 1917. aastani“.⁹ Raamatus on samas antud üldine ülevaade noorte õpetajate elu- ja tööoludest, mis puudutas ka BÕS-i kasvandike.

Lembit Andreseni „Eesti kooli ajalugu: algusest kuni 1940. aastani“ on BÕSi roll esindatum. Teistest kutseharidus asutustest eristuvate iseärasuste ja lühiülevaate kõrval on teosest võimalik välja lugeda seminari rolli kui riikliku haridussüsteemi jõuhooba. Selle all on mõeldud 1860ndate aastate riikliku haridussüsteemi juurutamist senise rüütelkonna hariduspoliitika asemele.

Keskvõimu mõju laienemisega alustati 1870. aasta Riiginõukogu korraldusel venekeelsete gümnaasiumite, õigeusklike koolide ja seminaride rajamist Balti Kubermangudesse, mille sekka kuulus ka BÕS.¹⁰ Teiste õpetajakoolitusega seonduvate haridusasutuste ajalugu on lähemalt uurinud Anu Raudsepp,¹¹ Mart Kiirats, Peeter Põld ja Juhan Tork,¹² Mihkel Neumann,¹³ ning Jaan Kivisaar,¹⁴ kes on erinevate õppeasutuste ajalugu ja nende kasvandike lähemalt uurinud.

Allikad ja ülesehitus

Töö sisus on kolme peatüki kaudu toodud välja Balti Õpetajate Seminari ja selles õppinuid kasvandike seos Eestiga. Esimene osa toob välja õppeasutuse loomise tagamaad ja eestlastest kasvandike osalemise. Teine peatükk keskendub Eesti kasvandike ühingu tegevusele.

---

⁸ Tomäss Eduard, *Baltijas skolotāju seminārs: 1870–1919/Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevumi* (Rīga: Bijušā Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrība, 1940)

⁹ Elango Aleksander, Lau Endel, Liim Allan, Sirk Väino, (2010), lk 294

¹⁰ Andresen Lembit, (2003), lk 102–103, 154

¹¹ Raudsepp Anu, *Riia Vaimulik Seminar 1846-1918* (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1998)

¹² Kiirats Mart, Põld Peeter, Tork Juhan, *Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928* (Tartu: Postimees, 1929)

¹³ Neumann Mihkel, *Kuuda Seminar ja tema kasvandikud* (Tallinn: Zwetkov & Kitzel, 1928)

¹⁴ Kivisaar Jaan, *Tartu Eesti vallakooliõpetajate (Hollmanni) seminar 1873-1887* (Tartu: Varrak, 1932)

Kolmandas peatükis tõstetakse esile kasvandike tegevus seminarist lahkumise järel ning nende panus ja seotus Eesti ühiskonnaga.

Peamisteks allikateks on Ajaloomuuseumis asuvad Balti Õpetajate Seminari kasvandike Ühingu arhiivimaterjalid. Jakob Kulgveri arhiivisarja kuuluvate arhivaaride seas on koopiad Balti Õpetajate Seminari arhiivimaterjalidest, Eesti soost kasvandike elulood, kasvandike ühingu organisatoorset poolt puudutavad kirjad ja dokumendid, kirjavahetus Eesti kasvandike ja Läti ühinguga ning fotod seminaristidest.¹⁵ BÕS Eesti kasvandike Ühingu ametlikku poolt täiendavaks allikaks on Jaan Kivisilla erakogusse kuuluv ühingu protokolliraamat, mis sisaldab infot ühingu koosviibimistest ja päevakorralistest toimetustest.¹⁶ Töös on kasutatud veel läti keelset BÕSi ajalugu käsitlevat albumkogumikku, kus asuvad statistilised ja seminari ajalisi perioode puudutav info.

Töös kasutatud ajaleheartiklite roll on pakkuda laiemat konteksti põhimaterjalide kõrval ning tuua välja seminariga seonduvate sündmuste ja tegevuse kajastatus avalikus elus. Lisades on esitletud arhiivmaterjalide põhjal moodustatud tabelid Balti Õpetajate Seminari Eesti kasvandikest ja ametitest, Eesti kasvandike statistikast, seminari 1870. aasta eelarvest, seminari õpetajatest ja ühingu protokolliraamatust. Piltidel on kujutatud seminari põhikiri, Eesti kasvandike ühingu asutajaliikmed, õpilaste statistika, nädalatundide tabelid ja tunniplaan.

---

¹⁵ Ajaloomuuseum (edaspidi AM) AM.286.5. „Endise Balti Õpetajate Seminari Kasvandikkude Ühingu materjalid“

¹⁶ Jaan Kivisilla Erakogu. „Protokolliraamat“

1. Balti Õpetajate Seminar aastatel 1870-1919

1.1. BÕS asutamine ja tegevuskohad

Balti Õpetajate Seminar asutati 1870. aastal Riias, kandes esialgselt nime „Vene Õpetajate Seminar“. Õppeasutus loodi Venemaa Keisririigi Rahvahariduse Ministeeriumi eestvedamisel rahvakoolide õpetajate väljakoolitamiseks.¹⁷ Igapäevane õppimine toimus vene keeles ja õigeusklikus vaimus. Lisaks riigikeelele õpetati veel eesti ja läti keelt. Üldjuhul võeti noori õppima Vene õigeusu kogudustest, kuid sageli jõudsid kooliperre ka luterliku taustaga kasvandikud. Õppimine koolis oli üldjuhul tasuta ja edukamatel oli heade õpitulemuste saavutamisel võimalus riigipoolsele stipendiumile.¹⁸

Vastuvõtt seminari algas 1870. aasta varasügisel, millele eelnevalt oli ajakirjanduses tutvustatud informatsiooni sisseastumise tingimuste kohta. Kandideerijad pidid olema vähemalt 16-aastased, rääkima selgelt vene keelt ja omama piisavaid teadmisi matemaatikast. Aasta hiljem nõuti sisseastumise käigus veel põhilist pühakirja tundmise oskust.¹⁹ Lisaks pidi õpilane arvestama kohustusega teenida lõpetamisele järgnevad kolm aastat õpperingkonna poolt määratud ametikohal. Kooli läbimise ja vajalike tingimuste täitmisega kaasnes omakorda tähtajaline vabastus maksukohustustest ja sõjaväeteenistusest.²⁰ Suur huvi koolis õppimise vastu avaldus kandideerijate rohkuses. Seda saab tõlgendada nii riigipoolsete soodustuste tagamise kui ameti nõutusega ühiskonnas.

Seminari eelarve asutamise aastal oli 14810 rubla. Kolmandiku eelarvest moodustas õpilaste toiduraha. Kolme õpetaja jaoks kulus koos palga ja toitlustusega 3600 ja direktori peale 2000 rubla. Palgad olid määratud ametikategooriatele vastavalt. Direktor kuulus 1200-rublase palgaga viiendasse ja õpetajad 650-rublase palgaga seitsmendasse ametikategooriasse. Ülejäänud eelarve jagunes ravi-, olme-, õppevahendite-, õpilaste autasude ja teiste igapäevaste kuluallikate vahel.²¹

---

¹⁷ AM.286.1.50 “Balti Õpetajate Seminari kohta käivate arhiivimaterjalide koopiad”, lk 38

¹⁸ Perno Postimees 30.06.1871, nr.26 lk 211-212, Teadaandmine.

¹⁹ Samas

²⁰ Perno Postimees 26.08.1870, nr 34, lk 268, Omalt maalt. Riiaast.

²¹ Tomäss Eduard, (1940), lk 96; vt Lisa 5.

Esimesi aastaid võib pidada seminari väljakujunemise perioodiks. Olulist osa selles etendas kogu Riia perioodil kooli juhtinud Peter Žantsevits. Ülejäänud töötajaskond koosnes majapidajast ja õpetajatest. Õpilaste tervise eest hoolitses kooliarst, kehalise kasvatuse ja käsitöö tunde viisid läbi läheduses oleva gümnaasiumi õpetajad.²² Lisaks palgalisele töötajaskonnale valiti vanemate kursuste õpilaste seast kooli olmelise ja õppetöö heakorra eest vastutavad isikud. Vastavate rollide läbi said õpilased praktiseerida pedagoogilisi ja administreerimis oskusi. Õpilasametite hulka kuulusid ilmaliku- ja kirikulaulujuht, ökonomist, juhtiv raamatuköitja ning pesu- ja magamisriiete hoidja. Korrektse ülesannete täitmise puhul premeeriti vastavaid isikuid kooli lõpetamisel kiituse ja rahalise autasuga.²³

Kool kolis 1886. aastal ümber Kuldigasse ja jäi sinna pea kolmeks aastakümneks. 1905. aasta revolutsiooniga seotud sündmustest on oma mälestustes ülevaate andnud viimase eestlasena koolis osalenud Aleksander Vana.²⁴ Revolutsiooni olude sunnil peatati koolitöö, mille järel suunati kõik õpilased koju. Õppetöö taastamisel selgus, et mitu läti kasvandiku olid oma elu revolutsiooni käigus kaotanud karistuspataljonide tegevuse läbi.

Olgugi et 1905. aasta revolutsiooni järgselt eestlasi õppetöös enam ei osalenud, võib erandina välja tuua Eestiga seotud vene päritolu Anton Zenkovi, kes 1909. aastal lõpetanuna suunati Läänemaale Oru 2-klassilisse ministrikooli õpetajaks.²⁵ Järgnevad aastad osalesid õppetöös ainult Läti ja Vene päritolu kasvandikud. Esimese maailmasõja eel vähenes seminaris osalejate arv taaskord. Konflikti puhkemisega jätkus koolitöö Kuldigas 1915. aastani, mil saksa armee pealetungi tõttu õppeasutus Venemaale Tšištšopoli evakueeriti.

Venemaal tegutses seminar 1919. aastani, mil see lõplikult suleti. Kooli evakueerimisega liikusid kaasa peamiselt vene päritolu kasvandikud, keda esmakordselt oli rohkem kui lätlasti. Tšištšopolis õpetaja kutsega lõpetanud oli kokku 73. Viimane kursus, mille õpilaste seas oli ka ametlikult lõpetanud, võeti vastu 1915. aastal. Tšištšopolis vastuvõetud noortest ei lõpetanud enam keegi. Viimane kursus, mille kohta on andmeid, võeti vastu 1917. aastal, mil õppima asunuid oli ainult kaks. Järgneva 1918. aasta kohta andmed puuduvad, mistõttu pole võimalik öelda, kas keegi üldse sel aastal õppima asus. Seminari sulgemisotsus langetati 1919. aasta

---

²² Tomäss Eduard, (1940), lk 117-120

²³ AM.286.1.49. „Eestist pärinevate Balti Õpetajate Seminari kasvandike elulood. Korraldatud lõpetamise aastate järjekorras (1872-1906), esikaane siseküljel alfabeetiline nimeregister; koostatud 1930. a.“ lk 169

²⁴ AM.286.1.49. lk 279-281

²⁵ AM.286.1.49. lk 204, 282

kevad. Sulgemise põhjusteks olid drastiliselt vähenenud õpilaste arv ja Vene kodusõjast tingitud keerulised olud.²⁶

1.2.Õppeained ja õpetajad

Seminar toetus Rahvahariduse ministeeriumi poolt kinnitatud õppekavale. Õppeainetena olid tunniplaanis usuõpetus, laulmine, muusikaõpetus, ajalugu, geograafia, loodusteadused, füüsika, matemaatika, majandus, kehaline kasvatus, pedagoogika, käsitöö ja keeled. Usuõpetus ja laulmine jagunesid luteri- ning õigeusulisteks, kus kasvandikud vastavalt oma usutunnistusele osalesid. Nende kõrval tegutses alates 1895. aastast kuni seminari Venemaale evakueerimiseni ka üks roomakatoliku preester, mis viitab õigeusulisele kasvatusel keskenduva õppeasutuse usulise mitmekesisuse tunnustamisele.²⁷

Keeltena õpetati kooli asutamisest alates läti ja vene keelt. Eesti keel lisandus õppekavasse 1873. aastal ja seda õpetati kuni 1880. aastani, mil see venestamise tõttu ajutiselt programmist välja arvati ning saksa keelega asendati. Eesti keele õpetamine taastati 1885. aastal ja püsis õppekavas kuni 1905. aastani. Keelte kõrval pandi suurt rõhku muusika õpetamisele, eelkõige laulmisele ja pillimängimisele.²⁸ Õpilastelt nõuti lisaks laulmisele ja koorijuhtimisele arvestatavat viiulimängu oskust. Alates 1893. aastast lisandus sellele harmoonika ehk lõõtspilli õpetamine. Muusikalise hariduse edendamise nimel tegutses seminaris veel keel- ja puhkpilliorkester, milles osalesid nii õpilased kui ka õpetajad.²⁹

Kogu 59 tegutsemisaasta jooksul oli seminari õppetööga seotud 7 direktorit, 80 õpetajat ja 5 arsti. Eesti päritolu seminari õpetajaid oli kokku viis: Jakob Lindenberg, Peeter Mets, P.M. Mikhelson, Heinrich Mumme ja Jaan Tilling. Esimesena asus 1870. aastal matemaatikaõpetaja kohale P. M. Mikhelson. Talle järgnes aasta hiljem õigeusu ja ajaloo õpetajaametis Jakob Lindenberg. Eesti päritolu kasvandike kasvava trendi tõttu lisati 1873. aastal õppekavasse eesti keel, mida hakkas esimesena õpetama Peeter Mets. Keeleõpe kestis seitse aastat, mil see koos eesti soost kasvandike vastu võtmisega õppekoordinaator Alexander Peter Julius von Stackelbergi poolt ära keelati.³⁰ Emakeele õpetamine taastati alles 1885. aastal, mil eestlased võisid taas õppetöös osaleda. Teiseks ja viimaseks eesti keele õpetajaks oli Jaan Tilling, kes

---

²⁶ Tomäss Eduard, (1940), lk 92

²⁷ Vt Lisa 6.

²⁸ AM.286.1.50, lk 64

²⁹ AM.286.1.50, lk 66

³⁰ 1) Tartu Eesti Seitung 05.08.1881, nr.5, lk 3, Omalt maalt. Tartust. 2) Tartu Eesti Seitung 26.08.1881, nr.8, lk 3, Omalt maalt. Riist.

andis ainet 1905. aastani. Heinrich Mumme osales seminaritöös aastatel 1902-1904, mil ta õpetas laulmist ja harmoonikat.³¹

Õpilaste kehalise kasvatuse eest hoolitsesid Riia perioodil Vene sõjaväe ohvitserid, kelle juhendamisel kasutati lähedalseisva gümnaasiumi ruume. Kuldigasse kolides tegelesid noorte kehalise kasvatamisega edasi BÕS-i õpetajad. Tulevaste õpetajate pedagoogiliste teadmiste ja koolis õppimisega kaasneva distsipliini kujundamise oskuse tagamiseks lisati 1912. aastal õppekavasse sõjaline õpetus. Seminaristidele sõjaliste teadmiste tutvustamise eesmärgiks oli võimalike tulevaste reservohvitseride ettevalmistamine. Iroonilisel kombel oli juba mitmeid aastaid seminari õppima siirdunud noorte üheks motiiviks olnud õpetajakutsega kaasnev vabastus sõjaväelistest kohustustest, mis uute olude valguses ohtu oli sattunud. Esimese maailmasõja puhkedes lisati kooli õppekavasse veel hügieeniõpetus, mille eesmärk oli õpilased viia kurssi sanitaarsete teadmistega.³²

Peamiselt maapiirkondade koolide jaoks ettevalmistatavate noorte väljakoolitamise juurde kuulus ka käsitöölaste ja põllumajanduslike teadmiste omandamine. Tulevastele õpetajatele õpetati põhilisi majapidamisoskusi, mille toel pidid nad sageli iseseisvalt uues töökohas hakkama saama. Eluliste teadmiste tutvustamisega tegeleti majanduse, loodusõpetuse ja käsitöö tundides. Õppeainetes pöörati tähelepanu igapäevase elu korraldamisele. Loodusõpetuse tunni raames tegeleti põllutöö ja toidukultuuride kasvatamise ning säilitamisega. Praktiliseks väljundiks oli kooliaias kasvatatavate taimede eest hoolitsemine ja nende realiseerimine. Õpilastele tutvustati veel põhitödesid mesindusest, millega mitmed kasvandikud hiljem õpetaja ameti kõrvalt ja kutseliselt tegelesid.³³ Käsitöötundides keskenduti puutööle ja raamatuköitmisele. Majandustundides õpetati koolitöö olulist poolt puudutavaid alasid. Õppeaines jagati teadmisi administreerimisest ja raamatupidamisest, millega õpilased omandasid ettevõtlus- ning juhtimisalaseid oskusi.³⁴

Õpilased ärkasid hommikul vara ja osalesid alates kella kaheksast tundides. Päevas oli keskmiselt neli kuni viis tundi, mis kestsid üldiselt kuni kella kolmeni. Sellele järgnes vaba aeg, mil kasvandikud said tegeleda oma koolitööde ja järelevastamisega. Sisekorra eeskirjad sisaldasid mitmeid piiranguid ja keelde, mille rikkumisega kaasnes märkus või korduva

---

³¹ Tomäss Eduard, (1940), lk 150-151, 153 161

³² Tomäss Eduard, (1940), lk 78

³³ Vt Lisa 4.

³⁴ AM.286.1.50, lk 98

eksimise korral õppeasutusest väljaheitmine.³⁵ Õppeasutusest ilma vastava loata väljaskäimine oli üks peamisi eksimusi.

Seminari õppekava oli Koolideministeeriumi poolt üles ehitatud eesmärgiga harida õpetajaid maapiirkondade üldhariduskoolide jaoks. Õppekava läbimisega sai seminari lõpetaja endale kutsetunnistuse, mille järel suunati noor õpetaja edasi üldhariduslikku maapiirkonnakooli. Kasvandikul oli võimalik piisava töökogemuse ja vastava huvi korral asuda end erialaselt täiendama, mille järel oli võimalik alustada tööd keskastme õpetajana. Tegelikult võeti maakoolide õpetajateks ka lõpetamata haridusega noori, kelle võimalused edasiseks karjääriks olid siiski tagasihoidlikumad.³⁶

Tunniplaani iseloomustab hästi võrdlus Tartu Õpetajate Seminari tunniplaaniga.³⁷ Peamised erinevused seisnesid tundide jaotumises kursuste vahel. Samas mahus kattuvate ainete hulka kuulusid vene keel 22-, aritmeetika 12-, ajalugu ja maateadus 8-, ilukiri ja eesti keel kolme tunniga. Suuremas mahus õpetati BÕS-is luteriusuõpetust, looduslugu, kirikulaulu ja käsitööd. Vähem tegeldi õigeusu õpetuse, geomeetria, füüsika, joonistamise, ilmaliku laulu ja võimlemisega. Iseäralike õppeainetena esinevad BÕS-is eraldi meteoroloogia ning viiuli ja harmoonika õpetus. Võrdlusest järeldub, et väikestele eripärasustele vaatamata olid mõlema õppeasutuse õppekavad suhteliselt sarnased.

1.3. BÕSi eesti õpilased

Huvi seminaris õppimise vastu nähtub juba esimese aasta sisseastumise statistikas. Kandideerimisel osales kokku 138 noort, kellest 50 võeti riigikulule vastu. Õppurid jagati ära kahe kursuse vahel. Esimesele, kaheaastase õppekavaga kursusele võeti vastu 15 kandideerinut, kellest õppima jäi 13. Teisele, kolmeaastase õppekavaga kursusele sai sisse 35 õpilast ja hiljem lisandus veel kolm õppurit. Kolmeaastane õppekava kestis 1874. aastani, mil uue reformi käigus pikendati õppeperioodi neljale aastale.³⁸ Kõikide esimesel aastal vastuvõetute seast asusid omal kulul õppima kaks õpilast, kes pidid ühe õppeaasta eest 100 rubla välja käima. Rahvuslikult vaadatuna oli vastuvõetute seas lätlast 31, eestlast 17 ja venelast neli.³⁹ Usutunnistuse põhjal oli seminari vastu võetud 41 õige- ja üheksa luteriusulist

---

³⁵ AM.286.1.50, lk 100-101

³⁶ Vt Lisa 3.

³⁷ AM.286.1.50, lk 72-75; Vt Lisa 7.

³⁸ Vt. Lisa 2. ja 3.

³⁹ Ametlikult asus esimesel aastal seminari õppima 34 lätlast, 13 eestlast ja neli venelast; Tomäss Eduard, (1940), lk 171: vt lisa 2.

kasvandiku.⁴⁰ Esimese aasta vastuvõetute taustast nähtub, et eestlastel oli Riias õppimise vastu huvi olemas. Seda iseloomustab hästi kasvandike elukoha kaugus õppeasutusest.⁴¹

Kursuste suurus oli aastati erinev. Kõige suuremad kursused koosnesid 41-st õpilasest ja kõige väiksem kahest kasvandikust. Kokku õppis 51 lennu peale kokku 1391 kasvandikku, kellest diplomiga lõpetanud oli 1026. Nende andmete põhjal selgub, et ametlikult lõpetanute osakaal oli 74% tervest kooli õpilaskonnast. Keskmise kursuse suurus oli 27 õpilast ja lõpetanud kursuse kohta 20. Asutamise aastal võeti vastu kaks kursust, millest esimene kestis kaks ja teine kolm aastat.⁴² Kolmeaastane süsteem kestis 1874. aastani, mil taas võeti vastu topeltkursus nelja-aastase õppekavaga, mis kestis nõnda lõpliku sulgemiseni 1919. aastal.⁴³

Seminari õppima asunud eestlastest on peaaegu saja kohta teada nende eelnev päritolu. Valdava enamuse 67%-ga moodustasid taluperedest pärit noored. Neile järgnevad 13%-ga õpetajate ja 5%-ga käsitöölise peredest pärit isikud. Ülejäänud kasvandike päritolu oli seotud teiste ametitega.⁴⁴ Maakondlikult pärines kolmandik Pärnumaalt. Sellele järgnes 28%-ga Saaremaa, 22%-ga Viljandimaa, 6%-ga Tartumaa ja 4%-ga Läänemaa. Kõige vähem kasvandike asus seminari õppima Valgamaalt, Võrumaalt, Järvamaalt, Harjumaalt ja Virumaalt. Eestiga seotud isikuid oli pärit veel Kuramaalt, Pihkvast, Liepajast ja Smolenskist.⁴⁵

Päritolu ja asukoha järgi saab järeldada, et valdav enamus kasvandike pärinesid tagasihoidlikuma majandusliku seisuga peredest, kes asusid lääne- ja edela Eestis. Põhja-Eestist pärinevate kasvandike vähesus on põhjendatav õppeasutuse kauguse tõttu. Ida- ja kesk-Eestist pärit õpilaste vähene osalus on tõlgendatav Tartu Õpetajate Seminari läheduse tõttu.

Kooli asutamisjärgset perioodi on vilistlaste poolt positiivselt meenutatud eelkõige „seminaris valitsenud vabama vaimu tõttu“, mida seostati direktor Peter Žantsevitšiga.⁴⁶ Detailse ülevaate koolielust ja eestlaste arvu vähenemisest 1876. aastal on oma mälestustes andnud Aleksander

⁴⁰ Eesti Postimees ehk Näddalaleht: ma-ja linnarahvale, nr 39, 08.10.1870, lk 161, v.2, Ommalt maalt. Riast.

⁴¹ Esimese aasta õppima asujatest enamus olid pärit Saaremaalt: vt Lisa 4: Saaremaalt Aleksei Allik, Aleksei Kipper, Anton Luts, Madis Pukk, Priidu Tasane, Daniel Tilling, Mihkel Uusna, Jaan Vilido; Tartumaalt Mihkel Lindenberg ja Pärnumaalt Jakob Pelberg

⁴² Tomäss Eduard, (1940), lk 171

⁴³ Vt Lisa 2. Ja 3.

⁴⁴ Teada on 97 isiku andmed, kellest 65 isad olid talupidajad (38 taluniku, 4 vabadiku, 16 rentniku, 4 põllutöölise ja 3 väikekohapidajad), 13 õpetajat, 5 käsitöölised (mõlder, müürsepp, ehitusmeister, puusepp ja teadmata amet), 2 kõrtsmikud, 2 majaomanikud, 2 kalamehed, 2 teenijad, 2 vabrikutöölised, 1 preester, 1 vanemvahtmeister, 1 majahoidja ja 1 miilits; vt Lisa 4

⁴⁵ Teadaolevast 141-st isikust 46 on Pärnu-, 40 Saare-, 31 Viljandi-, 8 Tartu- ja 6 Läänemaalt, 4 väljastpoolt Eestit, 2 Võru-, 1 Valga-, 1 Harju-, 1 Järva- ning 1 Virumaalt

⁴⁶ 1) Tomäss Eduard, (1940), lk 117; 2) AM.286.1.49. lk 83, 89

Rahe.⁴⁷ Riia perioodil õppis seminaris kokku 402 kasvandiku, kellest Eestiga oli seotud 95. Samasse perioodi jäävad suurimad eestlaste kontsentratsiooniga lennud. Riia ajajärgu jooksul lõpetas pea sajast seminari astunust diplomiga 72 tulevase Eesti haridus- ja kultuurimaastikuga seotud isikut, kellest viis olid vene ja üks liivi päritolu. Lõpetamata haridusega isikuid oli kokku 23, kelle seast viis olid vene päritolu. Kõige rohkem eestlasi oli 1879. aasta lennus, kuhu õppima oli asunud 13, kuid kellest lõpetas ainult kuus kasvandikku. Enim Eesti päritolu lõpetanud tuli 1876. aasta lennust, mil koolitööle suundus 10 noort õpetajat.⁴⁸

Alates 1876. aastast hakkas eestlastest seminaristide arv langema. Peamiseks põhjuseks oli lätlaste suurenenud huvi ja surve õppekohtade vastu. Samal aasta jooksul lõppes eestlaste vastuvõtmine seminari.⁴⁹ Viimane eestlastega lend enne suurt venestuslainet lõpetas 1880. aastal, mil seminari lõpetas viis tulevast kooliõpetajat. Järgnevad neli aastat õppisid seminaris ainult läti ja vene soost kasvandikud. Samal ajal andis õppekuraatorina ametis olnud parun Alexander Peter Julius von Stackelberg välja määruse, millega keelati eestlastest luteriusuliste seminari vastuvõtmine.⁵⁰ Otsus ei puudutanud lätlastest luteriusulisi, kellel lubati õppimist jätkata.

Uue kümnendi algusest kuni 1884. aastani eestlasi seminaris ei õppinud. Erandina võib välja tuua 1882. aastal Saaremaalt seminari õppima asunud venelase Peeter Kožernikovi, kes peale seminari lõpetamist jätkas õpetajana Saaremaal.⁵¹ Peamiseks eestlaste puudumise põhjuseks võib pidada samale ajajärgule langenud venestuspoliitikat, mille tõttu eelistati õpetajakutset omandada kodulähedasemas keelekeskkonnas. Õpilaste statistikast selgub, et samal ajal vähenes õpilaste arv seminaris kuni viiendiku võrra. Sellest olenevalt hakati 1883. aastal arutama seminari taasavamist eestlastele.⁵²

Ettevalmistustega alustati sama aasta lõpus, mil ajalehtedes teavitati saksa keele asendamisest eesti keelega. Sellele järgnesid 1884. aasta algusest kuulutused, milles kutsuti eestlasi taas

---

⁴⁷ AM.286.5.49, lk 121-127

⁴⁸ Vt Lisa 3,

⁴⁹ Vt Lisa 2. Ja 3.

⁵⁰ 1) Tartu Eesti Seitung 26.08.1881, nr.8, lk 3, Omalt maalt. Riist.; 2) Tartu Eesti Seitung 26.08.1881, nr.8, lk 3, Omalt maalt. Riist.

⁵¹ AM.286.1.49, lk 149-152

⁵² Perno Postimees 09.12.1883, nr.50, lk 2, Isamaalt

õppetöös osalema.⁵³ Eesti keele õpetamisega alustati siiski planeeritust hiljem. Teiseks ja viimaseks eesti keele õpetajaks sai 1885. aastal tööle asunud, Tartu Õpetajate Seminari kasvandik Jaan Tilling, kes andis õppeainet järgnevad 20 aastat.⁵⁴ Aine lõpetamise põhjuseks võib pidada eelkõige 1905. aasta revolutsioonilisi sündmusi ja sellest tingitud eriolukorda.

Esimesele eestlastele taasavatud 1884. aasta kursusele asus õppima kokku 25 noort, kellest üheksa olid eestlased. Märkilisemate isikutena tasub ära mainida Sergei Kuke, Nikolai Masso, Jaan Prikmani ja Jaan Vestmani, kelle eluteed olid haridus- ja kultuurieluga tihedamalt seotud. Järgmisele, 1885. aastal avatud kursusele asus ainult kolm eestlast.⁵⁵ Mõlemad kursused olid osalised seminari kolimises Riiast Kuldigasse 1885. aasta lõpus. Viimased Riias vastuvõetud kursused olid isikkoosseisu poolt vaadatuna taas kasvavas trendis.

Talvistes oludes Riiast Kuldigasse kolimist on vilistlane Konstantin Ernits oma mälestustes eraldi esile tõstnud.⁵⁶ Ettevalmistused ümberasumiseks kestsid kogu sügise, millele jõuluvaheajal järgnes ümberasustamine seminari. Kuldiga perioodi kujutati Riiaa võrreldes positiivsemalt. Olulisima erinevusena on kunagised kasvandikud välja toonud toitlustuse, mida kirjeldati uues seminaris külluslikumana. Teine arutlusalune teema oli uus koolimaja, mis võrreldes Riia omaga oli suurem ja avaram.

Enim üksikasjalike mälestusi seminari elukorraldusest ja juhtumistest on säilinud Kuldiga perioodi algusest. Huvitavate seikadena kirjeldatakse koolist väljalangemise juhtumeid, keelatud väljaskäike ja muid tegevusi. Ado Tobias on oma mälestustes meenutanud, kuidas ta koos teiste eestlastega veetis talvevaheaja koolimajas. Igavuse peletamiseks ja koduste oludega kursis olemiseks otsustasid kasvandikud tellida kuuks ajaks ajalehe „Eesti Postimees“. Kuna sisekorra reeglite järgi oli õpilastel poliitilise ajakirjanduse lugemine keelatud, tekkis vahelejäämise ohu tõttu risk koolist väljaheitmisele. Kindluse mõttes telliti ajaleht kohaliku raamatukauplusesse, kus õpilased sellel järel käisid. Paar nädalat suudeti ajalehte varjatult lugeda kuni koolidirektor selle klassiruumist laua pealt avastas. Õnneks ei järgnenud

---

⁵³ 1) Wirulane: poliitika, kirjanduse, teaduse, põllu- ja käsitöö ajaleht 26.06.1884, nr.26, lk 3; 2) Wirulane: poliitika, kirjanduse, teaduse, põllu- ja käsitöö ajaleht 26.06.1884, nr.26, lk 3; 3) Olewik 21.11.1883, nr 45, lk 3, v 3; 4) Eesti Postimees ehk Näddalaleht: ma-ja linnarahvale, nr 46, 16.11.1883, lk 3, v.5

⁵⁴ Kiirats Mart, Põld Peeter, Tork Juhan, (1929), lk 219

⁵⁵ Vt Lisa 3

⁵⁶ AM.286.1.49, lk 154

rikkumisele tavapärane menetlus vaid otsustati vaheajaliste olude tõttu piirduda ajalehe konfiskeerimise ja suulise noomitusega.⁵⁷

Positiivsete lugude kõrval esineb kurbi juhtumeid. Üheks selliseks oli 1888. aasta sügisel puhkenud tüüfuse pandeemia. Mitmete õpilaste haigestumise ja sellega kaasnenud kahe surmajuhtumi tõttu otsustati sama aasta detsembris õppetöö olukorra lahenumiseni peatada. Hilisema uurimise käigus selgus, et infektsioon jõudis inimesteni joogivee kaudu.⁵⁸ Kooli ajutine sulgemine tõi kaasa õpilaste koju saatmise. Talvistes oludes Kuramaalt Eestisse liikumisega kaasnesid pikad jalgsirännakud ja ootamised jaamades. Ränkades tingimustes koju minek sai mitmetele õpilastele külmetumise tõttu saatuslikuks. Kaasnenud terviserikke tõttu kaotasid Eesti soost kasvandike seast oma elu Aleksei Leppik ja Peeter Anso.⁵⁹

Kuigi koolireeglite vastu eksimisi aegajalt esines, siis reeglite rikkumise tõttu toimus väljaheitmisi väga harva. Peamiselt katkestati õpingud majanduslikel põhjustel. Eelkõige olid selles osas haavatavad isiklikul kulul õppijad. Teisalt polnud lõpetamata haridus takistuseks õpetaja ametikohustuste täitmisel. Seda tingis asjaolu, et nõudlus õpetajate järele oli maakoolides suur, mistõttu piisas juba inimesest, kes omas kasvõi ainult algelisi pedagoogilisi teadmisi. Samas oli pooliku pedagoogilise haridusega õpetaja palk madalam ja lepingud lühema tähtajaga.⁶⁰

Sajandi viimasel kümnendil hakkasid kursuste isikkoosseisud riigi poolse rahastuse suurenemise tõttu taas kosuma. Suurimad kursused koosnesid 41-st õpilasest. Eestlaste arv jäi Riia perioodiga võrreldes samas tagasihoidlikumaks. Eestlaste arv kahanes 1890-ndate aastatel keskmiselt seitsme isikuni kursuse kohta, mis moodustas terve kursuse isikkoosseisust veerandi. Vähesed osalemise põhjuseks võib tuua uue asukoha, mis asus Eestist kaugemal kui varem. Kuigi õppimine oli tublidel õppijatel tasuta, siis kohalesõitmise kulud tuli õpilastel endil kanda, mis tihti suurtest peredest pärit kasvandikele üle jõu võisid käia. Kümnendi lõpuks oli eestlaste arv kahanenud veelgi. 1897. aastal asus seminari õppima ainult üks Eesti soost kasvandik.⁶¹

---

⁵⁷ AM.286.1.49, lk 179-180

⁵⁸ Tomäss Eduard, (1940), lk 65; Kuldigas tüüfuse tõttu elu kaotanud õpilased olid samal aastal seminaris õppetööd alustanud lätlane Kauls ja eestlane Jaan Leo

⁵⁹ AM.286.1.49, lk 185, 193

⁶⁰ AM.286.1.51, „Väljakirjutatud kaasaegset perioodikat Balti Õpetajate Seminari kasvandike kohta; ([1875-1917] väljakirjutatud 1930. a)“ lk 8-12; Koolijärgsel tööle maksti üldhariduskoolide õpetajatele palka vahemikus 250-300 rubla aastas, kõige väiksem õpetajapalk oli 60 rubla aastas

⁶¹ Vt Lisa 2.

Eestlaste vähenemine seminaris tõi kaasa ohu, et võidakse kaotada õppeainena eesti keel, mida oli alates 1885. aastast andnud endine Tartu Õpetajate Seminari kasvandik Jaan Tilling. Tegemist oli karismaatilise õpetajaga, kes proovis kodumaalt noori Kuldigasse õppima meelitada.⁶² Paraku oli kampaania tulemusetu ja 1905. aasta revolutsiooni järgselt kaotati õppekavast eesti keel, mille tõttu eestlasi enam semiari õppima ei tulnud.

---

⁶² AM.286.1.49, lk 145

2. BÕS Eesti kasvandike Ühingu tegevus

2.1. Ühingu tegevuse eesmärgid ja majanduslikud võimalused

Tõuke ühingu asutamiseks andis seminari asutamise 60. aastapäev. Seoses juubeliaastaga tärkas aktiivsemate vilistlaste seas huvi seminari ja selle Eesti soost kasvandike mälestuste jäädvustamise vastu. Ühingu loomisel võeti eeskujuks 1924. aastal loodud Tartu Õpetajate Seminari Vilistlaskogu, mis oli 1929. aastal andnud välja õppeasutuse ajalugu ja sellega seotud isikuid käsitleva teose.⁶³ BÕS kasvandike Ühingu eesmärgiks oli uurida ja jäädvustada õppeasutuse kasvandike ja õpetajate teeneid ühiskonnas. Vilistlaskogu loomise vajadusele rääkis kaasa ka aastatega vähenev vilistlaste arv. See omakorda tekitas ajalise surve võimalikult paljude andmete kogumiseks ja jäädvustamiseks. Teise põhjusena seminari kasvandikega kontakti loomiseks oli tõenäoliselt seotud kasvandike kõrge vanusega kaasnevast vajadusest hoida sidet kooliaegsete kaaslastega.

BÕS Eesti kasvandike Ühingu asutasid 17. augustil 1930. aastal Tallinnas Eduard Kippel, Juhan Reiman, Ants Piip, Jaan Arak, Ado Kriivel, Georg Saalman, Jaan Vaga, Jakob Kulbusch, Jaan Kivisilla, Anton Puskar, Jaan Kriivel, Jaan Vestman, Andres Lõbas, Aleksei Tarkpea, Aleksei Lelle ja Jaan Prikman.⁶⁴ Ühingu põhikirja kohaselt oli peamiseks eesmärgiks „kasvandikkude omavahelise läbikäimise arendamine ja ühiste mälestuste elustamine“.⁶⁵ Liikmetele oli ette nähtud iga-aastane ühekroonine liikmetasu, millega kaeti tegevusega kaasnevad rahalised kulutused. Ühingu igapäevaste toimetustega tegeles juhatus, mis valiti kord aastas toimuval peakoosolekul.⁶⁶ Esimese juhatuse esimees oli Juhan Reiman, abiesimees Jakob Kulgver ja laekur-sekretär Georg Saalman. Auliikmeks valiti vanim elusolev liige Jaan Arak. Koosviibimisel otsustati edasise tegevuse üle ja koguti üksteiselt teavet teiste kooliendade kohta.⁶⁷

1930. aasta oktoobri lõpus peeti Riias BÕS-i juubelipidustused, millele järgnes vahetult Läti kasvandike ühingu asutamine.⁶⁸ Üritusel osalesid Eesti kasvandike ühingu esindajatena Jakob Kulbush, Aleksei Lelle ja Juhan Reiman. Külalistena oli kohale tulnud üle 450 inimese, nende

---

⁶³ Kiirats Mart, Põld Peeter, Tork Juhan, (1929), lk 495-498

⁶⁴ Päewaleht, nr. 225, 20.08.1930, lk 6, v.4-5, Endise Balti õpetajate-seminari kasvandike koosolek.

⁶⁵ Protokolliraamat, pagineerimata

⁶⁶ Protokolliraamat, põhikiri; Vt lisa 8.

⁶⁷ Päewaleht, nr. 225, 20.08.1930, lk 6, v.4-5, Endise Balti õpetajate-seminari kasvandike koosolek.

⁶⁸ Tomäss Eduard, (1940), lk 564-568

seas mitmed Riia linna ja Läti valitsuse esindajad. Pidustustel toimunud ettekannete ja koosviibimiste käigus vahetati muljeid ning arutati võimalusi ühise mälestuse jäädvustamiseks. Üritusel toimunud läbikäimise kaudu taaselustati kontakt kunagiste koolivendadega, millega astuti samm seminari ajaloo säilitamisele lähemale.⁶⁹

Ühingu eelarve pandi paika iga-aastaselt peakoosolekul. Peamiselt toetuti liikmetasudele ja annetustele. Tulu kogunes ka seminariga seotud piltide müügist, almanahhi ja mälestustahvli fondist, eelneva aasta saldost ning klišeetasudest. Raha kulus enamasti kantselei- ja trükkimisteenustele, posti- ja kirjatarvetele, ametialastele sõitudele, töötasudele ning fotode, almanahhi ja mälestuskivi peale. Kümnendi lõpuks oli ühingu kassatulu kogunenud mitmesaja kroonini, millega seoses võimaldati erandkorras 1939. aasta suvel anda laenu isiklikuks otstarbeks abiesimehe kohale ümber asunud Jaan Kivisillale, kes hiljem selle ka tagasi tasus.⁷⁰

Aastatega kogunenud ühingu kassa oli 1940. aasta suveks kasvanud 464,97 kroonini. Tallinna Linna Panga arvel oleva summaga kavatseti peamiselt katta valmimisjärgus oleva almanahhi kulud. Kahjuks jäi eesmärk ühiskondlike sündmuste taustal teostamata, mistõttu peeti parimaks kogunenud tulu ühingu juhatuse liikmete vahel töötasudena ära jagada. Paraku külmutati okupatsioonirežiimi poolse natsionaliseerimise käigus pankades olevad arvekontod. Ühingu juhatuse proovis järgnevate kuude jooksul kirjalike pöördumiste ja säilinud tutvustega taastada rahalisele varale ligipääs, kuid soovitud tulemus jäi siiski saavutamata. Ühingu rahalised varad olid 1941. aasta seisuga usaldatud esimehe Jakob Kulgveri hoolde. Sama tehti ühingu kirjaliku varaga, mis samuti usaldati Jakob Kulgveri hoolde, kes lisas need hiljem oma isiklikku arhiivikogusse.

2.2. Ühingu liikmed ja koosolekud

Ühingu koosviibimised toimusid peamiselt Laial tänaval asuvas Tallinna 18. algkoolis, mis registreeriti ametliku aadressina 1932. aastal Kohtu- ja siseministri otsusel „Ühingute, seltside ja nende liitude registrisse“.⁷¹ Algkooli valimine ametlikuks aadressiks oli seotud mitme ühingu asutajaliikmega, kes olid tööalaselt õppeasutusega seotud. Kuigi enamus ühingu kokkusaamisi toimus algkooli ruumides, siis väiksemas koosseisus juhatuse koosolekuid viidi aegajalt läbi mõne juhatuse liikme kodus.

---

⁶⁹ Päewaleht, nr. 303, 06.11.1930, lk 7, v.4-5, Goldingeni seminari pidustused Riias.

⁷⁰ Vt Lisa 9,

⁷¹ Vt Lisa 8

Alates 1936. aastast, mil ühingu koosolekuid ja tegevust hakati talletama uues protokolliraamatus, saab vilistlaskogu tegevust vaadelda terviklikumas pildis. 1930. aastate teiseks pooleks oli ühingul 52 liiget, kellest ligi pooled osalesid selle tegevuses aktiivselt. Aktiivsemate liikmete hulka kuulusid juhatuse esimees Jakob Kulbusch, abiesimees Aleksei Tarkpea, laekur-sekretär Jaan Kivisilla, Nikolai Masso, Jaan Vaga, Andres Lõbas, Eduard Kippel, Ants Piip, Anton Puskar, Dionissi Kimmel, Hermann Kaart, Georg Meyer, Dionissi Tasane, Johan Jurkatamm, Aleksei Aders, Jaan Vaga, Aleksander Vana, Peeter Kožernikov, Martin Sellin ja Jaan Vestman.⁷²

1930. aastate teises pooles jätkati andmete kogumist ja suhtlust lätlastega. 1936. aasta kevadel kutsusid lätlased eestlasi suvisele ekskursioonile, kuid viimasel hetkel esitatud kutse tõttu ei jõutud seda korraldada. Samuti ei suudetud ellu viia 1937. aasta suvele kavandatud Kuldiga reisi ideed. Teema pidev üleskerkimine protokollides annab tunnistust, et lätlastega sooviti siiski otsekontakti hoida. Selle nimel mõeldi sama aasta lõpus Tartus toimunud koosolekul korraldada 1937. aasta suvel ekskursioon Kuldigasse. Reis jäi siiski osaliste vähesuse tõttu toimumata.⁷³

Protokollide põhjal nähtub, et seoses 1940. aasta okupatsiooniga lõpetati ametlikul aadressil kokkusaamised ja hakati eelistama vähem silma paistvat juhatuse liikme korterit. Huvitava eripärana puuduvad 1940. aasta augustist protokolliraamatu sissekannetes aadressid. Alates sama aasta septembri lõpust kuni 1941. aasta juulini puuduvad protokolliraamatus sissekanded. Seetõttu ei ole täiesti kindel, kas antud perioodil toimus liikmete omavaheline lävimine. Samas näib, et mingisugust kontakti hoiti, mida tõendab 1941. aasta juuli algul toimunud juhatuse koosoleku sissekanne.⁷⁴

Viimaseks osutunud ametlik koosolek toimus 1943. aasta detsembris, kui see tuli eelnevalt julgestuspolitsei juures registreerida. Ühingu protokollist selgub, et poliitilisele olukorrale vaatamata olid ühingu liikmed täis teotahet ja agarust seminariga seonduvate mälestuste talletamises. Erakorralise koosoleku toimumine koos päevakorraga avaldati eelnevalt ajakirjanduses. Osavõtjate arv jäi siiski tagasihoidlikuks, mida näitab kohale tulnud neli liiget. Viimase protokollitud koosoleku jooksul valiti ühingule uus juhatuse, anti ülevaade senisest

---

⁷² Vt Lisa 9

⁷³ Vt Lisa 9

⁷⁴ Vt Lisa 9

tegevusest ja seisukorrast, mälestati elust lahkunuid ja küüditatud ning määrati liikmemaks.⁷⁵ Protokolliraamatu edasiste sissekannete puudumise tõttu võib koosolekut pidada ühingu viimaseks, mis siiski ei tähenda, et edasine läbikäimine lõppenud oleks.

2.3. Vilistlaste mälestuse jäädvustamise plaanid

Lätlaste eeskujul sooviti samuti koostada albumkogumikku, mille ettevalmistustöödega alustati 1930. aastate alguses. Erinevalt lätlastest, kes said suure isikkoosseisu olemasolu tõttu lubada kogu seminari ja kõikide kasvandike elulugude avaldamist, pidasid eestlased otstarbekaks piirduda vaid Eestiga seonduva materjali avaldamise peale.⁷⁶ Ettevalmistused kogumiku koostamiseks algasid 1930. aastate esimeses pooles. Konkreetsema info hankimiseks koostati ühingu poolt blanketid, milles keskenduti huvipakkuvamatele teemadele, mida sooviti koguda.⁷⁷ Eelkõige sooviti teada saada seminari aegseid mälestusi, infot kadunud koolivendade kohta ja eluloolisi andmeid.

Lisaks mälestuste kogumiku loomisega otsustati lätlaste eeskujul avada eestikeelne mälestustahvel, mille jaoks kuluv raha saadi kokku alles 1930. aastate lõpuks. Tartus peetud koosolekul vastu otsus avada Kuldiga seminarihoone seinal eestikeelne mälestustahvel. Idee tekkis jällegi lätlaste tegevuse eeskujul, kes olid endi poolt kunagise koolihoone mälestustahvliga ära märkinud. Esialgse arvestuse järgi arvati kivist mälestusplaadiga seotud kuludeks sada krooni, mis loodeti annetustena liikmetelt koguda. Soovitud plaan jäi paraku teostamata seoses annetuste aeglase laekumise ja mõningate liikmete erimeelsuse tõttu. Kümnendi lõpuks sai siiski vajalik summa kogutud, kuid keeruliseks kujunevate poliitiliste olude tõttu katkesid võimalused mälestustahvli püstitamiseks.⁷⁸

Allikate nappuse tõttu saab esimest viit ühingu tegevusaastat vaadelda peamiselt liikmete omavahelise kirjavahetuse kaudu. 1930. aastate esimesel poolel otsiti kontakte ajalehkuulutuste, isiklike suhtluskanalite ja Läti ühingu nimekirjade abil.⁷⁹ Kogutud andmete põhjal suudeti luua esialgne ülevaade Eesti päritolu kasvandikest, mida omakorda kasutati ära

---

⁷⁵ Vt Lisa 9

⁷⁶ Jaan Kivisilla Erakogu, „Protokolliraamat“

⁷⁷ Huvipakkuvamate teemade hulka kuulusid seminari aegsed mälestused, sidemed koolivendadega, seminarijärgne eluperiood.

⁷⁸ Vt Lisa 9

⁷⁹ AM.286.1.48. „Läti endiste Balti Õpetajate Seminari kasvandike ühingu liikmete saadetud kirjad Eesti BÕS endiste kasvandike ühingule; (8. märts 1934 – 12. juuni 1940)“

varasemal perioodil õppetöös osalenud inimeste identifitseerimiseks. Vilistlaskogu andmebaasis oli info kokku 165 inimese kohta (144 eestlast, 18 venelast ja üks liivlane).⁸⁰

Seminarisistest materjalide kõrval hangiti infot kasvandike kohta ka Riigi Keskarhiivist.⁸¹ Hangitud teabe põhjal saadi teadlikumaks kunagiste kasvandike elusaatuste kohta. Umbes kolmandiku vilistlaste kohta ei õnnestunud infot leida. Peamiselt oli tegemist varasemate kursantidega, kelle elutee oli andmete kogumise ajaks lõppenud. Info nappus puudutas ka neid, kes olid seminari pooleli jätanud ja hakanud mõne muu eluvaldkonnaga tegelema.

Album kogumiku loomise teine faas saabus 1939. aastal. Ühingu poolt moodustati töögrupid, mis said vahel isegi kuni neli korda nädalas kokku. Kasvandike ühingu materjalide kogumine hõlmas endas lisaks kirjavahetusele ka ühiste koosviibimiste läbiviimist. Peamiselt toimusid suuremad kokkusaamised kord aastas peetaval peakoosolekul. Koosviibimisel osalejate arv oli aastati erinev, kuid jäi tavapäraselt kümne inimese piiridesse. Vähese osalejate arvu põhjuseks võib pidada paljude kasvandike asukoha kaugust ja kõrget vanust.

Paraku ei jõudnud eestlased oma almanahhi avaldada. Peamiseks põhjuseks oli väikene tööjõud ja poliitiliste olude muutumine. Samas sai BÕSi ajaloo kaante vahele lätlaste kasvandike ühing, mis avaldas selle 1940. aastal. Läti keelses kogumikus on lisaks seminari ajaloole toodud välja seal töötanud õpetajate ja teiste ametite pidajate elulood. Loomulikult oli töösse lisatud asukoha järgi määratud perioodide kaupa kasvandike elulood, kus olid esindatud ka kõik eestlased.

---

⁸⁰ Vt Lisa 3.

⁸¹ Vt Lisa 9

3. BÕS vilistlaste erialane ja ühiskondlik tegevus

3.1.Seminari lõpetanute ametikohad

Endise BÕS kasvandike Ühingu poolt kokku kogutud materjalid aitavad mõista ja täiendada Eesti haridusajalugu. Seminari 165-st Eestiga seotud kasvandikust asus õpetajana tööle 152 isikut. Koolitööle siirdunud kasvandikest 77, jäid ainult haridusvaldkonnaga seotuks elu lõpuni. Ülejäänud 75 olid koolitöö kõrval seotud või asusid ümber mõnele teisele erialale.⁸² Õpetajatöö kõrval oldi seotud kohaliku omavalitsuse, ajakirjanduse, kirjanduse, kirikuelu ja põllumajandusega. Eriala vahetanute sekka kuulusid lisaks eelenevalt mainitud erialade esindajatele veel apteeker, telegrafist, käsitöölaine, raamatupidajad, ametnikud, raudteelased, korraldajad, sõjaväelased, mesinikud ja riigitegelased.⁸³

Seminari haridus võimaldas töötada erinevates valdkondades. Enim tegeleti vaimuliku-, kohtu- ja kohaliku omavalitsusega seotud ametikohtadel. Kasvandike seas oli ka neid, kes peale seminari lõpetamist harisid end edasi mõnes teises õppeasutuses. Näitena võib välja tuua Riia Vaimuliku Seminari, kus oli õppinud kümme BÕS-i kasvandikku.⁸⁴ Enamus vilistlasi oli vaimuliku ameti peale asunud BÕS-is omandatud köster-kooliõpetaja kutse najal. Maapiirkondades levinud suure kirikuõpetajate nõudluse tõttu tegelesid mitmed kooliõpetajad oma ameti kõrval abivaimulikena. Lisaks usulises seminaris õppimisele oli võimalik vaimulikustaatus omandada ka kirikuvalitsuse heakskiidul. Enamus kasvandikke olid just sel viisil astunud vaimuliku seisusesse.⁸⁵

Eestist väljapoole asudes lahkuti ka Venemaale, kuhu mindi nii ajutiselt kui ka alaliselt. Populaarseks sihtkohaks oli Kaukaasia, kus pikema perioodi oma elust veetsid Jakob Fridolin, Martin Hanser ja Mihkel Mehike. Venemaale minejate seas olid veel Nikolai Andrejev, Nikolai Ird, Jaan Tamman, ning mitmed teised.⁸⁶ Sihtkohtade seast asuti veel Besaraabiasse (Jaan

---

⁸² Ainult õpetaja ametikutset pidanud oli 77 ja mitmel erialal jätkanud 75. Vt Lisa 4

⁸³ Mitmeid ameteid pidanute seas oli: 1 apteeker, telegrafist ja käsitöölaine, 2 riigitegelast ja raudteelast, 4 raamatupidajat, tõlki ja põllumajandusega seotut, 5 korraldajaid ja mesiniku, 10 ettevõtjat, 11 kirjanduse kui ajakirjandusega seotut, 14 kohalikus omavalitsuses tegevat, 15 vaimulikku ning 19 ametniku (nii kohtu-, riigi- kui eraettevõtetes)

⁸⁴ Aleksei Allik, Jaan Kriivel, Sergei Kuk, Aleksei Lelle, Joann Luks, Jaan Mutt, Jüri Orgussaar, Jakob Pelberg, Aleksander Pääbo, Aleksei Rea, Mihhail Djakonov* ja Aleksander Männik* - (sooritasid ainult preestriameti eksami)*

⁸⁵ Nikolai Andrejev, Karp Elb, Jakob Fridolin, Andrei Jürisson, Jaan Hermann, Teodor Kuldsaar, Anton Oja, Aleksander Palu, Jaan Prikman, Mihkel Prooses, Laurenti Raudsepp, Elias Rinnus, Nikolai Smolinski, Mihkel Uusna ja Aleksei Zvetkov

⁸⁶ Mihkel Aru, Karp Elb, Georg Kask, Antipa Kriivel, Peeter Masso, Aleksei Rosin, Georg Saalman, Jaan Tamman, Jakob Tempel, Aleksander Valk (II), Karl Veltman

Martinson), Poola (Juhan Reiman) ja ka Lätti (Sergei Kukk, Aleksander Rahe, Mihkel Ronk). Huvitava juhtumina võib välja tuua Aleksander Ronga, kes kursust lõpetamata asus Saksamaale õllepruulimist õppima. Sealt liikus ta Vec-Gulbenesse Lätimaal, kus jätkas samal ametikohal.⁸⁷

3.2. Haridustegelased

Seminari lõpetamisele järgnev tööpostile lähetamine otsustati Tartu Õpperingkonna heakskiidul. Noored õpetajad suunati üldjuhul maapiirkondade koolidesse. Pole võimalik öelda, kas kasvandikel oli suunamise asukoha üle võimalus kaasa rääkida, kuid on teada, et mitmed lõpetanud suunati oma algse kodukoha lähedale. Kõige rohkem inimesi asus lõpetamise järel tööle Pärnumaale. Sellele järgnesid Tartu-, Saare-, Viljandi- ja Virumaa. Läänemaalt olid kolm inimest asunud õpetajaks Hiiumaale. Kõige vähem sattus peale seminari inimesi Valga-, Võru-, Harju- ja Järvamaale. Tallinnasse oli määratud ainult üks kasvandik.⁸⁸ Eestlaste seas oli ka neid, kes jätkasid karjääri väljaspool kodumaad. Seminari järgselt asuti Riiga, Marienburgi, Vilniusesse ja Liepajasse.⁸⁹

Noored õpetajad vahetasid sageli oma töökohti, mida võib mitmeti tõlgendada. Ühe põhjusena võib näha noorte õpetajate endi poolset huvi kogeda vaheldust erinevates koolides. Teise põhjuseks oli noorte õpetajate huvi ja tahe teha karjääri hariduses. Kolmanda põhjusena eristub õpetajate sattumine huvidekonflikti kohalike autoriteetidega. Kriitika tõttu asukohta vahetanute hulka kuulusid Peeter Masso, Aleksei Schumann, Jaan Kivisilla ja Aleksander Välbe. Ärasaatmisjuhtumite põhjuseks oli õpetajate aktiivne osalus koolivälistes tegevustes, mis tekitas lahkarvamusi erimeelel olevate mõjukamate kogukonna liikmetega. Enamasti oli lahkkelide põhjuseks rahvuslikult meelestatud tegevuse laiaulatuslikus.⁹⁰

Koolijuhatajatena tegutses kokku 37 kasvandiku, kellest kolm olid töötanud kooliinspektorina.⁹¹ Kooliinspektorid olid näiteks Anton Anson, Martin Hanser, Peeter Masso ja Aleksei Tarkpea.

---

⁸⁷ AM.286.1.49, lk 165

⁸⁸ Pärnumaa – 44, Tartumaa – 24, Saaremaa – 15, Viljandimaa – 13, Virumaa – 12, Läänemaa – 10, Valgamaa – 8, Võrumaa – 8, Harjumaa – 6, Järvamaa – 3

⁸⁹ Vt Lisa 4

⁹⁰ AM.286.1.49, lk 53, 134-142, 160, 247-248,

⁹¹ Koolidirektoritena töötanud kasvandikud: Jüri Aaspere, Aleksei Allik, Anton Anson, Jaan Arak, Korneli Berenstrauch, Konstantin Ernits, Jaan Herman, Herman Kaart, Georg Kask, Jaan Kivisilla, Peeter Koit, Jaan Kriivel, Valentin Kriivel, Anton Kuldkepp, Jakob Kulgver, Mihkel Lindenberg, Nikolai Masso, Peeter Masso, Mihkel Mikhelson, Jaan Prikman, Anton Puskar, Georg Pöder, Aleksander Pääbo, Jaan Raamot, Juhan Reiman,

Tunnustatud koolitegelastena paistsid kasvandike seast silma Jüri Aaspere, Jaan Arak, Konstantin Ernits, Andrei Jürisson, Jaan Herman, Mihkel Lindenberg, Peeter Koit, Mihkel Mehike, Laurenti Raudsepp, Tõnis Kimmel, Aleksei Kipper, Peeter Kožernikov, Vassili Laur, Peeter Masso, Georg Nõmm, Jakob Pelberg, Kaarel Rätsep, Semjon Saveljev, Jaan Jurkatamm, Tõnis ja Priidu Tasane, Aleksander Vana, Jaan Vestman, ja Aleksander Välbe. Tegemist oli erinevatel riigikordadel austatud õpetajatega, kellele omistati autiitleid ja aurasid. Lisaks olid nad edumeelse ametikohustuste täitmise tõttu seotud hilisemate ühiskonna- ja riigitegelastega ⁹²

Hariduslike ühingute liikmete seast paistab esile Jakob Johanson-Pärna, kes kohaliku Kooliseltsi esimehena lahendas vaidlused seltsi liikmete ja kiriku vahel, tänu millele ühingu tegevus edenema hakkas. Jakob Johanson-Pärna panustas seltsitegevuse kõrval ühiskonnaellu ka ajakirjandusliku tegevusega avaldades artikleid Vene ja Soome ajaloo kohta.⁹³ Haridusseltsides osalesid veel Jüri Aaspere, Jaan Kangur, Peeter Kožernikov, Ado Kriivel, Aleksander Männik, Georg Pöder, Priidu Tasane, Ado Tobias ja Aleksander Vana.

Seminari kasvandike seast võrsus mitmeid õppekirjanduse autoreid. Riia algperioodil seminari lõpetanud Kuressaare Eesti Seltsi asutajaliige Anton Luts kirjutas 19. sajandi lõpus pedagoogilise sisuga raamatu „Lutsu õpetuse viis“. Õppekirjanduse avaldamisega olid lähemalt seotud veel Aleksei Allik, Jaan Kivisilla, ja Johan Jurkatamm, kellest viimased kaks keskendusid peamiselt keeleõpikute ja sõnaraamatute koostamisele.⁹⁴

Raamatukaupluse omanikuna kirjutas Aleksei Allik raamatud „Usuõpetuse algus“, „Tähtis päev“ ja artiklid „Sotsialism“ ning „Õigeusu teoloogia“. Jaan Kivisilla tegeles kooliõpetamise kõrvalt masinkirja kursuste andmisega. Sellega seoses andis ta välja õppeteose „Praktiline eesti keele õpperaamat“ mis oli mõeldud saksa ja vene keele kõnelejatele. Sellele lisaks tuli tema käe alt välja „Vene keele õpik“, mille eeskujul loodi hiljem õpikud rootsi ja soome keele õppijatele. Johan Jurkatamme panuseks on raamatud „Talurahva advokaat“ ja „Vene-Eesti

---

Semjon Saveljev, Leonti Tael, Johan Tamm, Aleksei Tarkpea, Jaan Tauts, Jakob Treiberg, Jaan Vaga, Aleksander Vana, Peeter Varkel, Jaan Vestman, Georg Väli, Anton Zenkov; vt Lisa 4

⁹² AM.286.1.49, lk 251-254

⁹³ AM.286.1.49, lk 84-89

⁹⁴ AM.286.1.49, lk 2, 6-7, 54, 247-248

sõnaraamat“. Jurkatamme poolt koostati veel Tartu Õpetajate Seminari jaoks eesti keele ja kirjanduse õpetamise eksamivorm.⁹⁵

3.3.Kultuuritegelased

Kultuurilise aktiivsusega paistsid vilistlaste seast silma Jüri Aaspere, Aleksei Allik, Anton Anson, Jaan Arak, Jaan Herman, Jakob Johanson-Pärna, Andrei Jürisson, Jaan Kivisilla, Peeter Koit, Peeter Kožernikov, Jakob Kulgver, Mihkel Lindenberg, Kaarel Luksepp, Anton Luts, Nikolai Masso, Mihkel Mehike, Jüri Orgussaar, Ants Piip, Jaan Raamot, Leonti Raudsepp, Aleksei Schumann, Johan Jurkatamm, Aleksei Tarkpea, Ado Tobias, Mihkel Uusna, Jaan Vaga, Jaan Vestman ja Aleksander Välbe. Tegemist oli mitmes erinevas eluvaldkonnas tegutsevate isikutega, kes olid ühiskondlikul tasandil rohkem esindatud. Eelmainitud kasvandike sekka kuuluvad tunnustatud pedagoogid, riigitegelased, haritlased, kirjanikud, ajakirjanikud, ettevõtjad ja mõjukamad seltsitegelased.

Agaramad kasvandikud olid peamiselt seotud seltsiliikumisega, olles sageli mõne ühingu asutajaliikmeks. Enamasti oldi tegevad haridus-, laulu- ja kooriseltsides, kus panustati maapiirkondade elu arendamisele. Lisaks kultuurilise tegevusele panustati energiat põllumajandus-, kaubandus- ja tuletõrjeühingutesse, aga ka karskusseltsidesse, kus eesrindlike õpetajate poolseks huviks oli hoida ära nii noorte kui vanemate kodanike moraalsel laostumist. Karskusliikumisega seotud aktiivsemad kasvandikud olid Aleksei Allik, Jüri Orgussaar ja Aleksander Välbe. Mõjukaima tegelasena eristub Aleksei Allik, kes asutas karskusseltsi „Kevade“, mille kaudu suudeti kõik Muhumaa viis kõrtsi sulgeda. Töö tulemusel asutati ühingu eestvedamisel raamatukogu ja teemaja.⁹⁶

Põllumajandusliku poole pealt oli kõige esinduslikumaks liikmeks Jaan Raamot, kes asus seminari järgselt end erialaselt täiendama. Seltsitegevuse kaudu olid sama valdkonnaga tihedamalt seotud veel Anton Anson, Jaan Arak, Johan Jurkatamm, Ado Tobias ja Jaan Vestman, kelle panused elualasse olid kogukondlikud. Põllumajandusega tegelevate kasvandike seast eristub huvi mesinduse vastu, mis oli mitmetele õpetajatele koolitöö kõrval lisateenimise võimaluseks. Mesindusega tegelesid Herman Kaart, Mihkel Mehike, Mihkel Mikhleson, Aleksander Murd, Anton Puskar, Mihkel Salu, Aleksei Schumann ja Peeter Suija.

---

⁹⁵ AM.286.5.49, lk 54

⁹⁶ AM.286.5.49, lk 6-7, 98-102, 168-169

Mihkel Mehikese puhul oli tegemist kõrgelt tunnustatud mesinikuga, kes 1894. aastal siirdus Kaukaasiasse Sotši lähedale keiserliku mõisa ülemmesinikuks.⁹⁷

Kirjandusliku poolega olid rohkem seotud Jaan Arak ja Peeter Koit. Jaan Araku sulest on ilmunud teosed „Vaimuliku sõnumitoojale“, „Pärnumaa elus“, „Mälestused Sindi vabriku päevilt“ ja „Währmanni tegevusest“. Tegemist oli ka tõlkijaga, kes vene keelest tõlkis ümber teose „Ülempreester Kairase poeg“. Peeter Koidu teoste hulka kuulub muinasjutt „Laste rõõm“.⁹⁸ Kasvandike seas oli ka mitmeid ajakirjanduses tegevaid isikuid. Postimehe kaastöölisena töötasid Anton Anson, Jakob Johanson-Pärna, Jaan Kivisilla ja Aleksei Rea. Ajakirjanduses avaldasid veel oma mõtteid Mihkel Lindenberg, Ants Piip, Johan Jurkatamm, Jaan Raamot ja mitmed teised.

Edasise kutselise hariduse omandajate seas olid ka mõned kõrghariduse omandanud isikud.⁹⁹ Valdavale enamusele kasvandikele jäi BÕS-is saadud haridus lõplikuks. Seminaris omandatud hariduse baasil oli võimalik lisaks õpetajaametile siirduda mõne teise eriala peale. Selliste ametite hulka kuulusid vallakirjutaja-sekretäri-, tõlgi-, ajakirjaniku- ja raamatupidaja kutsealad. Selle põhjal saab järeldada, et BÕS-is omandatud haridus oli mitmekülgne ja andis kasvandikele teadmisi ja oskuseid saada hakkama väljaspool haridusvaldkonda.¹⁰⁰

3.4.Riigitegelased

Eesti akadeemilisel maastikul olid silmapaistvamateks isikuteks õigusteadlane Ants Piip ja põllumajandusteadlane Jaan Raamot, kes mõlemad olid tihedalt seotud ka riigijuhtimisega. Ants Piip suundus Saaremaalt õpetaja ameti pidamise järel Peterburi õigusteadust õppima saavutades rahvusvahelise õiguse magistri eksamiga rahvaeraõiguse dotsendi koha. Eesti Vabariigi loomisel sai Piibust esimene riigivanem. Poliitika kõrval oli Ants Piip seotud Tartu Ülikooliga, kus ta oli rahvusvahelise õiguse professoriks. Piibu panus Eesti ühiskonda avaldus kõige paremini tema akadeemilises pärandis, mille seas on eesti keelsed, rahvusvahelist õigust tutvustavad teosed.¹⁰¹

Teise olulise riigitegelasena paistab silma Jaan Raamot, kes samuti asus peale paari aastat õpetaja ameti pidamist end kõrgkooli täiendama põllumajandusteaduses. Esialgu Soomes

---

⁹⁷ AM.286.1.49, lk 54

⁹⁸ AM.286.1.49, lk 35-36, 51

⁹⁹ Aleksei Lelle, Ants Piip, Jaan Pumbo, Jaan Raamot ja Peeter Varkel

¹⁰⁰ Vt Lisa 4

¹⁰¹ AM.286.1.49, lk 266-273

Mustjala Põllumajanduse instituudis end harinud Raamot, suundus hiljem Köningsbergi ülikooli, kus kirjutas teadustöö „Untersuchung der Milch verschiedesur Fierarten“. Hiljem end mitmes põhja- ja kesk Euroopa Ülikoolis teadmistega täiendanuna, suundus Raamot tagasi Eestisse. Eesti Vabariigi loomisprotsessiga tihedalt seotud Raamot, oli esimeseks Põllutöö- ja toitlustusministriks. Teise ametikohanimega samal ametil jätkas ta tööd ka Vabadussõja ajal ning vahetult selle järgselt. 1920. aastate algusest seostas Raamot end ettevõtlusega, mis siiski ei kujunenud tulemuslikuks. Avalikust elust taandununa, veetis Raamot elu viimased aastad Järeda Põllutöökooli juhatajana.¹⁰²

Kaudselt võib riigitegelaste sekka lugeda veel vähem tuntuid Eesti Vabariigi loomisprotsessiga seotuid isikuid. Nende seast paistavad oma teenetega silma õpetajate roodus teeninud Jakob Kulgver, kes koos Jaan Kivisillaga täitsid mõlemad emissaridena 1918. aastal Järva- ja Läänemaal Eesti Ajutise Valitsuse ülesandeid. Vabadussõjaga olid lähedalt seotud veel õigeusu köster-kooliõpetaja Aleksei Tarkpea ja Jaan Vestman, kes sõja ajal korjanduste ja varustuse transporteerimist korraldasid.¹⁰³

---

¹⁰² AM.286.1.49, lk 229-230

¹⁰³ AM.286.1.49, lk 168-169, 235-236

Kokkuvõte

Balti Õpetajate Seminari rolli Eesti haridusmaastikul saab, tagasihoidlikule kasvandike koguarvule vaatamata, võrrelda peamise Eesti õpetajaid välja koolitanud Tartu Õpetajate Seminariga. BÕSi eripära peitus peamiselt õigeusklikus vaimus õpetajate ettevalmistamises ja riigikulul hariduse omandamises. Seminaris antavat haridust oli heal tasemel ja hinnati kasvandike endi poolt samuti kõrgelt. Olulist rolli mängis selles õppekava, mis sisaldas ka eesti keele õpetamist, aidates nõnda noortel kasvandikel säilitada sidet emakeelega.

Seminarist asus Eesti haridus- ja kultuuriellu mitmeid rahvuslikult meelestatud isikuid, kes andsid oma panuse Eesti ühiskonna arengule. Suurimaks panuseks jäi õppeasutusele tulevaste haridustegelaste väljakoolitamise au. Kasvandike käe all õppinud noorte seast sirgusid välja mitmed tähelepanuväärsed isikud, kes omakorda andsid panuse Eesti ühiskonda. Erialase tegevuse kõrval olid valdav enamus kasvandike seotud nii kogukondliku seltsiliikumise, kui üleriiklike ühendustega.

Aktiivsete ühiskonnaliikmetena aidati kaasa erinevate valdkondade tegevusele. Õpetajad olid kooliväliselt seotud põllumajanduse, karskusliikumise, kirikutegevuse, ajakirjanduse, ettevõtluse ja teiste eluliste valdkondadega. Seminaris omandatud hariduse baasil oli mitmeid, kes suundusid mõnele teisele erialale. Nende seas oli ametnikke, ettevõtjaid, riigitegelasi, sõjaväelasi ja teiste valdkondade esindajaid. Seminaris õppinud eestlaste seas oli veel mitmeid, kes suundusid mingis eluetapis Eestist välja, tehes seal karjääri nii õpetajatena kui teiste erialade peal.

Seminari tegevuse jäädvustamisele aitas palju kaasa selle vilistlaste poolt loodud ühing, mis tegeles peamiselt mälestuste kogumise ja talletamisega. Ühingu eesmärgiks oli koondatud materjalide toel välja anda album, milles oleks kajastatud õppeasutuse ja selle Eesti soost kasvandike elulood. Olgugi, et mälestusi ei jõutud avaldada, siis sellele vaatamata säilisid kogutud materjalid. Oluliseima materjalina uurimuse tegemisel oli juhuslikult leitud protokolliraamat, mis tekitas huvi seminari ja selle kasvandike vastu. Töö tulemusega saab järeldada, et seminaristide soov oma kaaslaste jäädvustamiseks sai tutvustava bakalaureusetööna teostatud.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Ajaloo Muuseum, Jakob Kulgveri (Kuhlbusch) arhiiv, AM.286.5. „Endise Balti Õpetajate Seminari Kasvandikkude Ühingu materjalid“

Jaan Kivisilla Erakogu „Endise Balti Õpetajate Seminari kasvandike Ühingu Protokolliraamat. No. 2“

Perioodika

Perno Postimees

26.08.1870, nr 34

30.06.1871, nr.26

05.09.1875, nr.36

18.02.1877, nr.7

09.12.1883, nr.50

Uudised

20.02.1904, nr.24

22.06.1904, nr.57

02.07.1904, nr.60

Tartu Eesti Seitung

05.08.1881, nr.5

26.08.1881, nr.8

Wirulane: poliitika, kirjanduse, teaduse, põllu- ja käsitöö ajaleht

26.06.1884, nr.26

26.06.1884, nr.26

Olewik

21.11.1883, nr 45

Linda: eesti perekonna-ajakiri

11.03.1894, nr 10

Eesti Postimees ehk Näddalaleht: ma-ja linnarahvale

08.10.1870, nr 39

20.01.1871, nr 3

29.08.1881, nr 30

16.11.1883, nr 46

07.03.1894, nr 10

25.06.1894, nr 26

Postimees

04.01.1886, nr. 2

01.11.1930, nr. 297

Päewaleht

20.08.1930, nr. 225

06.11.1930, nr. 303

Õpetajate Leht

12.12.1930, nr. 12

10.11.1990, nr. 44

Kirjandus

Andresen, Lembit, *Eesti kooli ajalugu: algusest kuni 1940. aastani* (Tallinn: Avita, 2003)

Elango, Aleksander, **Laul**, Endel, **Liim**, Allan, **Sirk**, Väino, *Eesti kooli ajalugu. 2. köide, 1860 aastaist 1917. aastani* (Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2010)

Kiirats, Mart, **Pöld**, Peeter, **Tork**, Juhan, *Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928* (Tartu: Postimees, 1929)

Raudsepp, Anu, *Riia Vaimulik Seminar 1846-1918* (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1998)

Tomäss Eduard, *Baltijas skolotāju seminārs: 1870–1919/Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevumi* (Rīga: Bijušā Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrība, 1940)

Summary

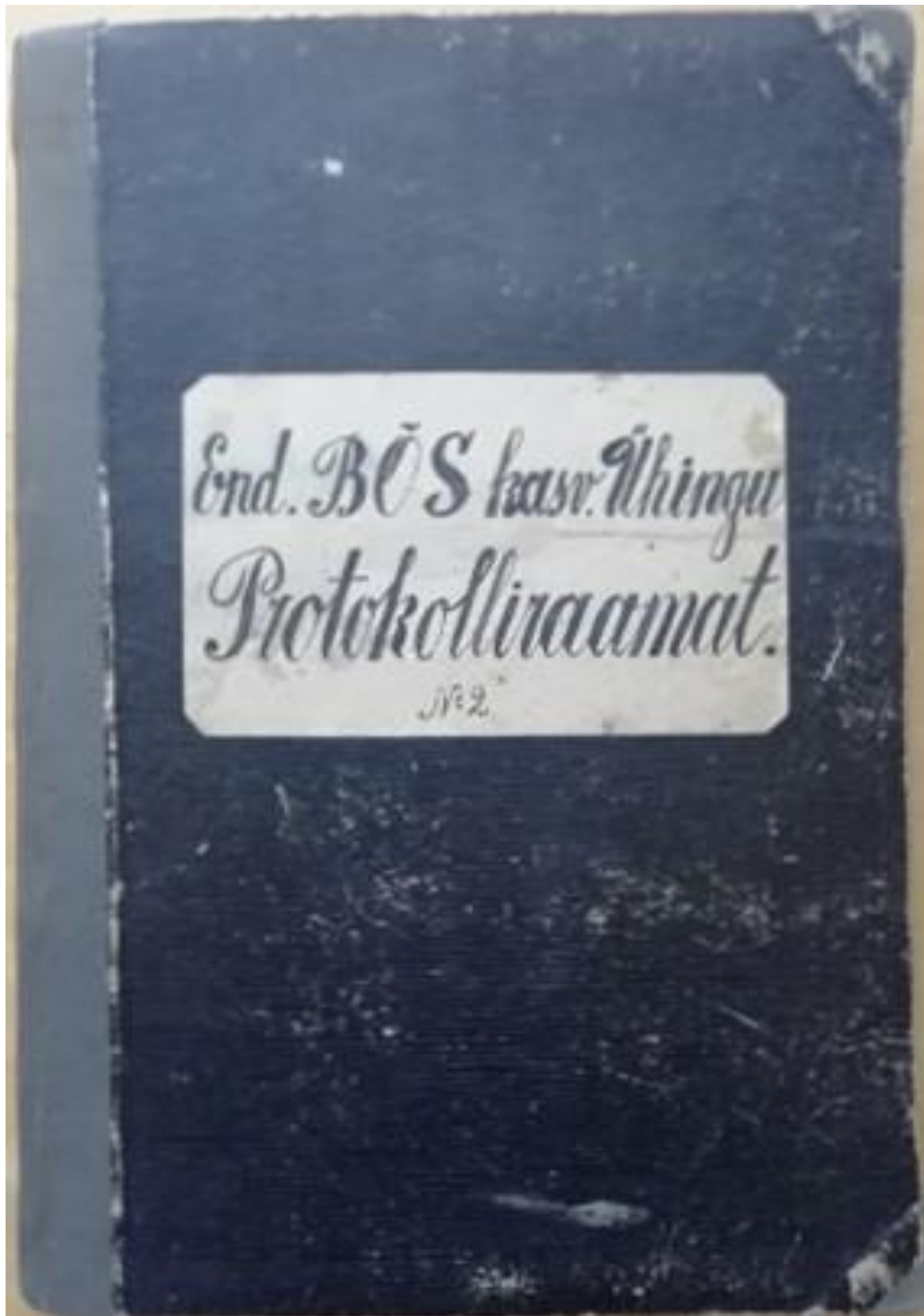
Estonian Alumni of the Baltic Teachers Seminar

Since the founding of the school in 1870 to its closure in 1919, The Baltic Teachers' Seminar had made a great contribution to the development of Estonian education and society by training its students. The main part of this was based on a professional work, which consisted of educating children in general education schools. Among the young people, who studied under the kennels, there were people who later worked in various fields and contributed to the Estonian society.

In addition to professional activities, the vast majority of alumni were associated with both the community movements and national associations. As active members of society, they contributed to the activities of various fields. Teachers were involved in agriculture, abstinence, church activities, journalism, business and other vital areas outside of school. Based on the education acquired in the seminar, there were several who went to another specialty. Among them were officials, businessmen, statesmen, military personnel and representatives of other fields. Among the Estonians who studied at the seminar, there were many more who moved out of Estonia at some stage in their lives, pursuing a career there both as teachers and in other specialties.

Based on the data analyzed during the research, the impact of the alumni and the scope of activities in society have become clear. It was also learned that the activities of the alumni association played a central part in capturing the life stories of the Estonians seminarists. The investigation was made more interesting by the protocol book that was discovered from the private collection. In the book there were reflecting activities of the alumni association, in which the activities and functioning of the breeders' association were presented in detailed entries. The memories of the alumni added value to the work, which provided information about the functioning of the seminar, daily life and later activities. The data used and the work compiled are mainly based on the perspective of the persons involved in the seminar and focus on the contribution of the educational institution to Estonian society. In the interests of further research, it is possible to go deeper into the analysis of the written sources and literature of more active teachers, which could be used to supplement the formation of social thought.

**Lisa 1. Endise Balti Õpetajate Seminari kasvandike Ühingu
Protokolliraamat No 2.**

Lisa 2. BŌSi ōpilaste statistika

Semināra audzēkņi pēc kursiem un tautībām.											
Kursi	Iestāšanās un beigšanas gads	Kursu beigušie					Kursu nebeigušie				
		lat. vieši	igauņi	krievi	pārējie	kopā	lat. vieši	igauņi	krievi	pārējie	kopā
1.	1870—1872	6	3	3	—	12	1	—	—	—	1
2.	1870—1873	17	7+2 ¹⁾	1	—	25+2 ¹⁾	10	1	—	—	11
3.	1871—1874	6	4+1 ¹⁾	1	—	11+1 ¹⁾	1	1	—	—	2
4.	1872—1875	13	4	1	—	18	1	1	—	—	2
5.	1873—1876	13+1 ¹⁾	9+1 ¹⁾	3	1 ²⁾	26+2 ¹⁾	2	1	—	—	3
6.	1874—1877	5+2 ¹⁾	5+1 ¹⁾	3	1 ²⁾ +1 ³⁾	15+3 ¹⁾	3	2	1	1 ³⁾	7
7.	1874—1878	5	5	—	—	10	1	—	—	—	1
8.	1875—1879	10	6	1	—	17	1	7	2	—	10
9.	1876—1880	12	4+1 ¹⁾	2	—	18+1 ¹⁾	—	5	1	—	6
10.	1877—1881	17	—	1	—	18	6	—	—	—	6
11.	1878—1882	16	—	2	2 ³⁾	20	2	—	—	—	2
12.	1879—1883	22	—	1	—	23	1	—	—	—	1
13.	1880—1884	16	—	—	—	16	1	—	—	—	1
14.	1881—1885	12+1 ¹⁾	—	1	—	13+1 ¹⁾	5	—	—	—	5
15.	1882—1886	17	—	—	—	17	—	—	1	1 ⁴⁾	2
16.	1883—1887	14	—	—	—	14	8	—	2	—	10
17.	1884—1888	10+1 ¹⁾	9	3	—	22+1 ¹⁾	1	—	—	—	1
18.	1885—1889	17	3	3	—	23	2	—	—	—	2
19.	1886—1890	19	4	—	—	23	—	3	—	—	4
20.	1887—1891	15	6	2	—	23	4	2	—	—	6
21.	1888—1892	19	8	2	—	29	6	2	1	—	9
22.	1889—1893	17	4	1	1 ⁴⁾	23	8	1	—	—	9
23.	1890—1894	17	6	1	—	24	3	2	1	—	6
24.	1891—1895	17	3	4	—	24	2	—	2	—	4
25.	1892—1896	22	1	3	—	26	2	1	1	—	4
26.	1893—1897	26	4	1	—	31	—	—	1	—	1
27.	1894—1898	23	1	1	1 ²⁾	26	6	—	1	1 ²⁾	8
28.	1895—1899	26	2	1	—	29	2	—	—	—	2
29.	1896—1900	29	4	2	—	35	4	—	—	—	4
30.	1897—1901	27	1	—	—	28	10	—	2	1 ²⁾	13
31.	1898—1902	19	1	1	—	21	13	1	—	—	14
32.	1899—1903	19	1	3	—	23	10	—	2	—	12
33.	1900—1904	27	1	—	—	28	12	—	1	—	13
34.	1901—1905	24	2	2	—	28	10	—	1	—	11
35.	1902—1906	10+1 ⁵⁾	1	2	—	13+1 ⁵⁾	27	—	—	—	27
36.	1903—1908	20	—	1	—	21	12	—	—	—	12
37.	1904—1909	21	—	2	—	23	12	—	2	1 ⁶⁾	15
38.	1905—1910	19	—	10	—	29	3	—	4	—	7
39.	1907—1911	25	—	1	—	26	6	—	1	1 ²⁾	8
40.	1908—1912	23	—	1	—	24	8	—	—	—	8
41.	1909—1913	14	—	5	1 ²⁾	20	19	—	2	—	21
42.	1910—1914	16	—	12	—	28	—	—	—	—	—
43.	1911—1915	13	—	5	—	18	2	—	—	—	2
44.	1912—1916	10	—	7	—	17	4	—	2	—	6
45.	1913—1917	8	—	6	1 ²⁾	15	3	—	8	—	11
46.	1914—1918	8	—	3	—	11	6	—	—	—	6
47.	1915—1919	6	—	24	—	30	4	—	2	—	6
48.	1916—1919	—	—	—	—	—	9	—	—	—	9
49.	1917—1919	—	—	—	—	—	2	—	15	3 ⁷⁾ +1 ⁸⁾	21
50.	1917—1919	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
51.	1918—1919	—	—	—	—	—	N a v z i n ā m s				
N e z i n ā m i		—	—	—	—	—	11	—	—	—	11
Kopā		773	115	129	9	1026	269	30	56	10	365
											1391

¹⁾ Beiguši kursu bez skolotāja tiesībām (resp. bez attiecīga diploma). ²⁾ Lietuvji. ³⁾ Vācieši. ⁴⁾ Libieši. ⁵⁾ Izsniegta licība par skolotāja tiesību piešķiršanu pirms mācību beigšanas, bez attiecīga pārbaudījuma (sk. par to 957. audzēkņa biogrāfijā) ⁶⁾ Polis. ⁷⁾ Baltkrievi. ⁸⁾ Čuvaši.

Lisa 3. BÕSi Eesti kasvandike statistika aastatel 1870-1909

lend	aastad	eestiga seotud							eestiga mitte seotud	õpilasi kokku
		asus õppima		lõpetanud eestlased	lõpetamata eestlased	lõpetanud teist päritolu	lõpetamata teist päritolu	eestiga seotuid kokku		
		eestlased	teine päritolu							
1	1870-1872	3		3				3	10	13
2	1870-1873	10		9	1			10	28	38
3	1871-1874	6		5	1			6	8	14
4	1872-1875	5	1	4	1	1		6	14	20
5	1873-1876	11		10	1			11	20	31
6	1874-1877	9	3	7	2	2	1	12	13	25
7	1874-1878	5		5				5	6	11
8	1875-1879	13	3	6	7	1	2	16	11	27
9	1876-1880	10	1	5	5		1	11	14	25
10	1877-1881								24	24
11	1878-1882								22	22
12	1879-1883								24	24
13	1880-1884								17	17
14	1881-1885								19	19
15	1882-1886		1				1	1	18	19
16	1883-1887								24	24
17	1884-1888	9		9				9	15	24
18	1885-1889	3	2	3		2		5	20	25
19	1886-1890	7		4	3			7	20	27
20	1887-1891	8		6	2			8	21	29
21	1888-1892	10	3	8	2	2	1	13	25	38
22	1889-1893	5	2	4	1	2		7	25	32
23	1890-1894	8		6	2			8	22	30
24	1891-1895	3	1	3			1	4	24	28
25	1892-1896	2		1	1			2	28	30
26	1893-1897	4		4				4	28	32
27	1894-1898	1		1				1	33	34
28	1895-1899	2		2				2	29	31
29	1896-1900	4		4				4	35	39
30	1897-1901	1		1				1	40	41
31	1898-1902	2		1	1			2	33	35
32	1899-1903	1		1				1	34	35
33	1900-1904	1		1				1	40	41
34	1901-1905	2		2				2	37	39
35	1902-1906	1		1				1	40	41
36	1903-1908								33	33
37	1904-1909		1			1		1	37	38
kokku		146	18	115	30	11	7	165	891	1055

Lisa 4. BÕSi Eesti kasvandike nimekiri ja ametid

vene päritolu		liivi päritolu		lõpetamata					
	perekonnanimi	eesnimi	sünnikoht	isa amet	sem. alustas	sem. lõpetas	vahetult koolijärgselt	asukoht	teised ametid
1	Aaspere	Jüri	Läänemaa, Vigala vald	talunik	1896	1900	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Audru-Uruste	koolijuhataja
2	Aders	Aleksei	Saaremaa, Uue-Lõve vald	talunik	1874	1877	kõster-kooliõpetaja	Saaremaa, Murru	vallakirjutaja
3	Ahvenas	Jakob			1875	1879			
4	Allik	Aleksei	Saaremaa, Paadla vald	vabadik	1870	1873	kõster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Tuhalaane	koolijuhataja, vaimulik (preester), kirjanik,
5	Andrejev	Nikolai			1885	1889	preester	Virumaa, Lohusuu	
6	Anso	Peeter	Pärnumaa	talunik	1886	1890	suri tiisikusse		
7	Anson	Anton	Pärnumaa, Seliste vald	rentnik	1871	1874	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Pärnu	koolijuhataja, kooliinspektor, ajalehe toimetaja
8	Arak	Jaan	Tartumaa, Keeni vald	põllutööline	1873	1876	kõster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Viljandi	koolijuhataja, ajakirjanik, kirjanik, tõlk
9	Aru	Mihkel	Pärnumaa Audru		1897	1901	kõster-kooliõpetaja	Saaremaa, Valjala	maamõõtja
10	Aus	Aleksander			1874	1877			
11	Beljajev	Vassili			1874	1877	kõster-kooliõpetaja	Harjumaa, Paldiski	
12	Berenstrauch	Korneli			1892	1896	õpetaja		koolijuhataja
13	Borganov	Feodor			1891	1895	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Piirisaare	
14	Burka	Gustav	Kuramaa, Tukum	kooliinspektor	1874	1877	õpetaja	Virumaa, Vaivara	apteeker, raamatupidaja
15	Djakonov	Mihail	Järvamaa, Paide	preester	1889	1893	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Pärnu	
16	Demberg	Paul			1889	1893	õpetaja	Võrumaa, Laura	
17	Elb	Karp	Viljandimaa, Lõhaverse vald		1885	1889	kõster-diaakon	Virumaa, Kuremäe	vaimulik (preester)
18	Ernits	Konstantin	Pärnumaa, Sindi	rehepapp	1884	1888	õpetaja	Lätimaa, Riia	koolijuhataja
19	Feodorov	Vassili			1875	1879			
20	Fridolin	Jakob	Pärnumaa, Änge vald	rentnik	1872	1875	õpetaja	Pärnumaa, Uduvere-Jakobi	vallakirjutaja
21	Friš	Madis	Pärnumaa	kõrtsmik	1878	1892	õpetaja	Virumaa, Leesi	
22	Hanser	Martin	Pärnumaa, Tõstamaa	vabadik	1871	1874	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Tõhela Murro	kooliinspektor
23	Herman	Jaan	Valgamaa, Leebiku		1876	1880	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Vändra	koolijuhataja
24	Ird	Nikolai	Pärnumaa	majaomanik	1884	1890	kõster-kooliõpetaja	Harjumaa, Mõnuste	
25	Janson	Aleksander	Pärnumaa	kalamees	1888	1892	õpetaja	Pärnumaa, Pärnu	
26	Janson	Aleksei	Saaremaa, Mullutu vald	rentnik	1873	1876	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Ilmjärve	
27	Janson	Anton	Saaremaa		1871	1874	kõster-kooliõpetaja	Valgamaa, Valga	
28	Johanson-Pärna	Jakob	Tartumaa, Rõngu	rentnik	1875	1879	õpetaja	Valgamaa, Otepää	telegrafist, ajakirjanik
29	Jürißson	Andrei	Viljandimaa, Kärstna vald	talunik	1874	1878	kõster-kooliõpetaja	Valgamaa, Karula	vaimulik (diaakon)
30	Kaart	Herman	Viljandimaa, Suure-Jaani alev		1891	1895	õpetaja	Võrumaa, Koiküla	koolijuhataja, mesinik

	perekonnanimi	eesnimi	sünnikoht	isa amet	sem. alustas	sem. lõpetas	vahetult koolijärgselt	asukoht	teised ametid
31	Kangur	Jaan	Tartumaa, Raadi vald	talunik	1875	1879	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Kalli	põllumees, kohtuametnik, miilitsaülem
32	Kann	Peeter	Saaremaa		1875	1879	kalamees		
33	Kartašov	Peeter	Pihkva kubermang		1872	1875	köster-kooliõpetaja	Harjumaa, Paldiski	talurahvade asjade komissar
34	Kask	Georg	Pärnumaa, Reiu vald		1886	1890	õpetaja	Lätimaa, Heinaste	koolijuhataja ja ametnik
35	Kauber	Ado	Viljandimaa, Suure-Jaani		1890	1894	õpetaja	Viljandimaa, Helme	suvine rändraamatukaupmees
36	Kees	Jaan	Viljandimaa, Taevere vald	talunik	1890	1894	õpetaja	Läänemaa, Väike-Lähtri	
37	Kimmel	Tõnis	Viljandimaa, Vastemõisa vald	talunik	1890	1894	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Häädemeeste	
38	Kippel	Eduard	Viljandimaa, Mustikvere mõis	rentnik	1888	1892	köster-kooliõpetaja	Harjumaa, Juuru	kohtuametnik
39	Kipper	Aleksei	Saaremaa, Pärssamaa vald	talunik	1870	1873	köster-kooliõpetaja	Harjumaa, Aruküla	
40	Kivi	Karl	Läänemaa, Vigala vald	puusepp	1896	1900	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Tahkuranna	
41	Kivisilla	Jaan	Viljandimaa, Vastemõisa	vabadik	1895	1899	köster-kooliõpetaja	Lihula	koolijuhataja, kirjastaja, ajakirjanik, keele õpikute
42	Kollama	Jaan	Pärnumaa, Häädemeeste vald	väikekoha pidaja	1892	1896	abiõpetaja	Pärnumaa, Häädemeeste	kroonu viinamüüja, miilits
43	Koiti	Peeter	Viljandimaa, Meleski vabrik	vabrikutööliline	1874	1877	õpetaja	Virumaa	koolijuhataja, kirjanik
44	Kost	Aadu	Viljandimaa, Reegoldi vald	põllutööliline	1893	1897	õpetaja	Virumaa, Pühitsa	
45	Kožernikov	Peeter	Saaremaa, Kuressaare	kantonist	1882	1886	õpetaja	Saaremaa, Kuressaare	raamatupidaja, ametnik
46	Kriivel	Ado	Pärnumaa, Koonga vald	talunik	1889	1893	õpetaja	Võrumaa, Vana-Roosa	tolliametnik
47	Kriivel	Antipa	Viljandimaa	köster-kooliõpetaja	1890	1894	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Seliste	
48	Kriivel	Jaan	Viljandimaa	köster-kooliõpetaja	1896	1900	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Kihnu	koolijuhataja
49	Kriivel	Valentin	Viljandi linn	köster-kooliõpetaja	1893	1897	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Tori	koolijuhataja
50	Kukk	Sergei	Võrumaa,	õpetaja	1884	1888	õpetaja	Tartumaa, Elistvere	rahukohtunik, tõlk
51	Kuldkepp	Anton	Viljandimaa, Taevere vald,	talunik	1887	1891	õpetaja	Järvamaa, Kangru	koolijuhataja
52	Kuldsaar	Teodor	Saaremaa, Kärla	köster-kooliõpetaja	1872	1876	köster-kooliõpetaja	Valgamaa, Laatre	vaimulik
53	Kulgver	Jakob	Viljandimaa, Olustvere vald	õpetaja	1890	1894	õpetaja	Pärnumaa, Pärnu	koolijuhataja
54	Kuura	Georg	Pärnumaa, Tõstamaa		1891	1895	õpetaja	Läänemaa, Lihula	
55	Laur	Vassili			1872	1876	köster-kooliõpetaja	Virumaa, Rakvere	
56	Lelle	Aleksei	Pärnumaa, Võlla vald		1900	1904	õpetaja	Viljandimaa, Viljandi	advokaat
57	Lepik	Aleksei	Pärnumaa, Vändra	köster-kooliõpetaja	1886	1890	vallasek. kohusetäitja		
58	Lepik I	Juhan			1875	1879	õpetaja	Saaremaa	vallakirjutaja, söögimaja pidaja
59	Lepik II	Juhan	Pärnumaa		1887	1891			
60	Leo	Jaan	Harjumaa, Raiküla vald	õpetaja	1888	1892	suri BÕS-is õppides		

	perekonnanimi	eesnimi	sünnikoht	isa amet	sem. alustas	sem. lõpetas	vahetult koolijärgselt	asukoht	teised ametid
61	Liinsoo	Anton	Viljandimaa, Vastemõisa		1898	1902	abiõpetaja	Viljandimaa, Taevere	sõjaväelane, politseinik
62	Lindenberg	Mihkel	Tartumaa, Tähkvere vald		1870	1873	köster-kooliõpetaja	Valgamaa, Ilmjärve	koolijuhataja, ajalehe "Valgus" asutaja
63	Luks	Joann	Pärnumaa	käsitöölise	1888	1892	köster-kooliõpetaja	Hiiumaa, Kõrgessaare	vaimulik (preester)
64	Luksepp	Kaarel	Tartumaa, Sangaste vald		1874	1878	õpetaja	Tartumaa, Kukulinna	vallakirjutaja, raamatukaupluse pidaja
65	Luts	Anton	Saaremaa, Põide	talunik	1870	1872	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Maaritsa	
66	Löbas	Andres	Pärnumaa		1889	1893	õpetaja	Läänemaa, Märjamaa	politsei ametnik, tõlk-sekretär, kohtupristor
67	Martinson	Dionisi			1876	1880	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Võnnu	
68	Martinson	Jaan	Pärnumaa, Tõstama vald		1886	1890	õpetaja	Valgamaa, Laanemetsa	raamatupidaja
69	Masso	Martin	Pärnumaa, Pärnumaa, Tõstamaa	talunik	1887	1891	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Paadrema	
70	Masso	Nikolai	Pärnumaa, Tõstamaa	talunik	1884	1888	õpetaja	Läänemaa, Virtsu	koolijuhataja
71	Masso	Peeter	Pärnumaa, Selliste vald		1888	1892	köster-kooliõpetaja	Saaremaa, Muhu	koolijuhataja, -inspektor
72	Mehike	Mihkel	Saaremaa		1874	1878	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Häädemeeste	kov tegelane, keiserliku mõisa ülemmesinik
73	Meyer	Georg	Tartumaa, Konguta vald	talunik	1874	1877	õpetaja	Tartumaa, Nõo	vallasekretär
74	Mihkelson	Mihkel	Pärnumaa, Kaisma vald	talunik	1873	1876	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Jõõpre	koolijuhataja ja mesinik
75	Murd	Aleksander	Viljandimaa, Võisiku vald		1876	1880	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Kavilda	mesinik
76	Mutt	Jaan	Viljandimaa, Tuhalaane	talunik	1873	1876	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Tõhela Murro	
77	Männik	Aleksander	Pärnumaa, Vändra		1885	1889	õpetaja	Tartumaa, Välgi	vaimulik (ülempreester)
78	Niit	Aleksei	Saaremaa		1876	1880	köster-kooliõpetaja	Saaremaa, Piila	ametnik politseivalitsuses
79	Niit	Mihkel			1870	1873	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Priipalu	
80	Nõmm	Georg	Pärnumaa		1871	1874	köster-kooliõpetaja	Saaremaa, Piila	
81	Oja	Anton	Pärnumaa, Reiu vald	talunik	1893	1897	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Surju	vaimulik
82	Orgussaar	Jüri	Viljandimaa, Võisiku vald	talunik	1875	1879	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Priipalu	kohtupristor, viinavariku pidaja, tapamaja omanik
83	Ottisson	Mihkel	Pärnumaa		1887	1891			sõjaväelane
84	Paju	Jakob			1874	1877	õpetaja	Viljandimaa, Arossaare	
85	Pallasma	Aleksei	Saaremaa, Muhu	talunik	1874	1878	köster-kooliõpetaja	Tartumaa	vallakirjutaja
86	Palu	Aleksander	Pärnu		1890	1894	õpetaja	Pärnumaa, Kabli	vaimulik (diakon)
87	Palu	Jaan	Pärnumaa, Reiu vald	talunik	1887	1891	õpetaja	Pärnumaa, Pärnu	
88	Parts	Jaan	Viljandimaa, Aidu vald		1875	1879	õpetaja	Pärnumaa, Seliste	
89	Pelberg	Jakob	Pärnumaa, Tahkuranna vald	talunik	1870	1873	köster-kooliõpetaja	Tartumaa, Rõngu	
90	Piip	Ants	Viljandimaa, Tuhalaane	põllutöölise	1899	1903	köster-kooliõpetaja	Marienburg	diplomaat, õppejõud, riigitegelane
91	Pilman	Jaan	Pärnumaa, Võlla vald,	talunik	1884	1888	õpetaja	Läänemaa, Vigala	linnaavalitsuse sekretär
92	Podrjadčik	Juhan			1874	1877	õpetaja	Tartumaa, Kavilda	
93	Prikman	Jaan	Pärnumaa, Jõõpre vald	talunik	1884	1888	õpetaja	Tartumaa, Lustivere	koolijuhataja, vaimulik (preester)
94	Prooses	Mihkel	Saaremaa, Maasi vald,	vabadik	1874	1877	õpetaja	Tallinn	vaimulik (preester)
95	Pukk	Madis	Saaremaa	talunik	1870	1872	õpetaja	Pärnumaa, Tahkuranna	

	perekonnanimi	eesnimi	sünnikoht	isa amet	sem. alustas	sem. lõpetas	vahetult koolijärgselt	asukoht	teised ametid
96	Pumbo	Jaan	Pärnumaa	majaomanik	1893	1897	köster-kooliõpetaja	Võrumaa, Kaika	
97	Puskar	Anton	Viljandimaa, Tānassilma vald	väikekoha pidaja	1898	1902	õpetaja	Valgamaa, Karula	koolijuhataja, mesinik
98	Pöder	Georg	Viljandimaa, Taevere vald	vabadik	1889	1893	õpetaja	Läänemaa, Saastna	koolijuhataja
99	Pääbo	Aleksander	Pärnumaa, Soontaga vald	õpetaja	1890	1894	õpetaja	Pärnumaa, Audru	koolijuhataja
100	Raamot	Jaan	Läänemaa, Vigala vald	vabadik	1890	1894	õpilane	Vilno	koolijuhataja, põllumajandusteadlane, ettevõtja, riigitegelane
101	Raudsepp	Laurenti	Tartumaa, Alatskivi vald	vabadik	1873	1876	köster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Kolga-Jaani	vaimulik (preester)
102	Rahe	Aleksander	Saaremaa, Uue vald		1876	1880	õpetaja	Valgamaa, Rõngu	
103	Rea	Aleksei	Pärnumaa, Seliste	vabadik	1872	1875	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Pootsi	
104	Reiman	Juhan	Pärnumaa, Kilingi-Nõmme	vabrikutöölise	1888	1892	õpetaja	Läänemaa, Hardu	koolijuhataja, raudteelane
105	Reiss	Aleksei	Saaremaa, Leisi vald		1876	1880	õpetaja	Viljandimaa, Tuhalaane	
106	Reiss	Georg	Saaremaa, Leisi vald		1871	1874	köster-kooliõpetaja	Saaremaa, Reo	kov tegelane
107	Rinnus	Elias			1873	1876	köster-kooliõpetaja	Järvamaa, Aruküla	vaimulik
108	Ronk	Aleksander	Pärnumaa	ehitusmeister	1875	1879	õpilane	Saksamaa	õllepruulija
109	Ronk	Mihkel	Pärnumaa		1884	1888	õpetaja	Harjumaa, Kaiu	põllumajandus, tõlk, raudteelane
110	Rosin	Aleksei	Saaremaa, Kuressaare	majahoidja	1888	1892	õpetaja	Saaremaa, Kuressaare	
111	Rätsep	Kaarel			1875	1879	abiõpetaja	Pärnumaa, Pärnu	
112	Rüütel	Vassili	Saaremaa, Kärla vald	kõrtsmik	1884	1888	õpetaja	Hiiumaa, Kuri	politseinik
113	Saalman	Georg	Pärnumaa, Are vald	väikekoha pidaja	1887	1891	ülemtalurahva kohtukirjutaja	Tori	politseinik
114	Saar	Aleksei	Saaremaa, Saaremaa, Laimjala	talunik	1874	1877	köster-kooliõpetaja	Järvamaa, Aruküla	
115	Salu	Mihkel	Läänemaa, Hiiumaa		1872	1875	talunik	Saaremaa	talunik ja mesinik
116	Samofalenko	Filipp	Saaremaa, Hiiumaa	kalamees	1888	1892	köster-kooliõpetaja	Järvamaa, Lelle	
117	Saveljev	Semjon	Saaremaa	korraldaja	1875	1879	köster-kooliõpetaja	Riia	koolijuhataja
118	Schuman	Aleksei	Saaremaa, Leisi vald		1874	1877	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Kihnu	vallasekretär, mesinik
119	Sellin	Martin	Pärnumaa, Are vald	talunik	1888	1892	õpetaja	Pärnumaa, Käru	vallasekretär, miilits, ametnik
120	Sepp	Aleksei			1870	1873	õpetaja	Saaremaa, Kuressaare	vallakirjutaja
121	Sepp	Andrei	Saaremaa, Torgu	köster-kooliõpetaja	1886	1890	õpilane	Vilno	ohvitser, ametnik
122	Smolinski	Nikolai	Läti, Liepāja	köster-kooliõpetaja	1885	1889	köster-kooliõpetaja	Lätimaa, Liepāja	vaimulik (köster)
123	Soom	Georg			1876	1880	abiõpetaja	Saaremaa, Põide	
124	Spekinski	Matvei	Pärnumaa		1874	1877	köster	Pärnumaa, Tori	
125	Štamm	Jaan			1872	1875	köster-kooliõpetaja	Virumaa, Skamja	
126	Štolonski	Feodor			1874	1877	õpetaja	Tartumaa, Põltsamaa	ülem talurahvakohtunik
127	Suija	Peeter	Võrumaa		1873	1876	köster-kooliõpetaja	Saaremaa, Reomäe	mesinik
128	Šuman				1874	1877			
129	Sutt	Jakob	Viljandimaa, Tuhalaane	talunik	1872	1875	köster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Uruste	

	perekonnanimi	eesnimi	sünnikoht	isa amet	sem. alustas	sem. lõpetas	vahetult koolijärgselt	asukoht	teised ametid
130	Sõber	Jaan	Viljandimaa, Kabala vald	talunik	1885	1889	õpetaja	Valgamaa, Adse-Koiküla	
131	Süld	Aleksei	Saaremaa, Leisi vald		1889	1893	õpetaja	Saaremaa, Leisi	
132	Tael	Leonti	Saaremaa		1889	1893	õpetaja	Pärnumaa, Kilingi-Nõmme	koolijuhataja, ametnik
133	Tamberg	Anton	Viljandimaa, Tuhalaane		1875	1879	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Tori	
134	Tamberg	Jakob			1870	1873	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Tartu	
135	Tamm	Johan	Saaremaa, Maasi vald, Pahila küla	vabadik	1874	1877	õpetaja	Saaremaa, Kuressaare	koolijuhataja, ajakirjanik-toimetaja, tõlk
136	Tamman	Jaan	Viljandimaa, Taevere vald,	talunik	1887	1891	õpetaja	Läänemaa, Mäemõisa	raamatupidaja
137	Tarkpea	Aleksei	Saaremaa, Kärla vald	vabadik	1891	1895	õpetaja		kooliinspektor
138	Tarkpea	Jakob	Saaremaa, Laimjala vald	talunik	1875	1879	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Kavilda	
139	Tasane	Tõnis	Saaremaa, Karja vald	vabadik	1874	1878	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Nõo	
140	Tasane	Priidu	Saaremaa, Karja vald	vabadik	1870	1873	kõster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Kolga-Jaani	vallasekretär
141	Tauts	Jaan	Viljandimaa, Vana-Tänassilma vald	talunik	1901	1905	kõster-kooliõpetaja	Marienburg	koolijuhataja
142	Teiss	Peeter	Saaremaa, Saare vald	talunik	1876	1880	õpetaja	Pärnumaa, Reiu	
143	Tempel	Jakob	Viljandimaa, Tänassilma vald		1901	1905	õpetaja	Pärnumaa, Karksi	metsniku abiline
144	Tesnov	Ardalion			1888	1892			
145	Tilling	Daniel	Saaremaa, Põide		1870	1872	kõster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Karksi	
146	Tobias	Ado	Läänemaa, Paadrema vald	talunik	1886	1890	kõster-kooliõpetaja	Võrumaa, Ristiko	vallakirjutaja, kohtunik, ettevõtja
147	Treiberg	Jakob	Pärnumaa, Tartumaa, Jõgeva vald	põllutööline	1888	1892	õpetaja	Pärnumaa	koolijuhataja
148	Truusman	Martin	Saaremaa, Jõgeva vald	talunik	1873	1876	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Piirissaare	
149	Uusna	Mihkel	Saaremaa	talunik	1870	1873	kõster-kooliõpetaja	Pärnumaa, Häädemeeste	vaimulik (preesteri)
150	Vaga	Jaan	Saaremaa, Muhu	õpetaja	1895	1899	õpetaja	Tartumaa, Valguta	koolijuhataja,
151	Valdman	Jüri	Pärnumaa, Tõstamaa		1876	1880	abiõpetaja	Pärnumaa, Pärnu	
152	Valk I	Aleksander			1875	1879	kõster-kooliõpetaja	Rakvere	
153	Valk II	Aleksander	Saaremaa, Põide	müürsepp	1887	1891	abiõpetaja	Hiumaa, Kõpu	viinamonopoli ametnik, tollivalvur
154	Vana	Aleksander	Saaremaa, Uuemõisa vald, Otimõisa	vabadik	1902	1906	õpetaja	Saaremaa, Muhu	koolijuhataja
155	Vares	Tõnis	Viljandimaa, Voisiku vald		1873	1876	kõster-kooliõpetaja	Tartumaa, Põltsamaa	
156	Varkel	Peeter	Pärnumaa, Põõgle vald	vabadik	1894	1898	õpetaja	Võrumaa, Mõniste	koolijuhataja
157	Veltman	Karl	Läänemaa, Veltsa vald	talunik	1884	1888	õpetaja	Tartumaa, Võõpsu	koolijuhataja
158	Vestman	Jaan	Pärnumaa, Tõstamaa vald	vabadik	1884	1888	abiõpetaja	Viljandimaa, Karksi-Nuia	koolijuhataja
159	Viil	Aleksei	Saaremaa, Põide	talunik	1872	1875	õpetaja	Viljandimaa, Väike-Kõpu	
160	Vilido	Jaan	Saaremaa, Laimjala		1870	1873	kõster-kooliõpetaja	Saaremaa, Levala	
161	Volzin	Ivan			1875	1879			
162	Välbe	Aleksander	Viljandimaa, Võisiku vald	talunik	1875	1879	õpetaja	Tartumaa, Võisiku	ehitustööde meister
163	Väli	Georg	Pärnumaa, Tõstamaa vald	mõlder	1886	1900	kõster-kooliõpetaja	Viljandimaa, Vana Tännasilma	
164	Zenkov	Anton	Venemaa, Smolenski kubermang		1904	1909	õpetaja	Läänemaa, Oru	koolijuhataja
165	Žukov	Aleksei	Virumaa, Narva		1888	1892	kõster-kooliõpetaja	Virumaa, Sõrenetsi	

Lisa 5. BÕS 1870. aasta eelarve

	isikuid	aastapalk			ametikat egooria
		ühele		kokku	
		palk/ summa	toiduraha		
Direktor	1	1200	880	2000	V
Õpetajate majutaja	1	650	550	1200	
Õpetajad	3	650	550	3600	VII
lauuluõpetaja	1	300		300	
Õpilaste toitlustus	60	80		4800	
toetus koolile				450	
Õpilaste õppevahendid	60	5		300	
Õpilaste autasud				100	
raamatukogu ja õppeabi				200	
Õpilaste ravikulud				200	
olme ja remondikulud				630	
majapidamiskulud				630	
kehaline kasvatus ja käsitöö				400	
kokku	14810				

Lisa 6. BÕSi õpetajate nimekiri

mitu ametit*		Riia	Kuldiga	Tšištšopoli				
amet	nimi	aastad	õppekoht	amet	nimi	aastad	õppekoht	
direktorid	Drekslers Mikelis	1870		loodusteadused	K. Dreimanis	1906-1909		
	Peteris Zancevics	1870-1887			Aleksejs Akoncenkovs*	1909-1912		
	Nikolajs Maksimovs	1887-1888			Janis Ozols*	1912-1918		
	Fjodors Strachovics*	1888-1909		J. Patrickis	1918-1919			
	Konstantins Carikovs	1909-1911		Oberjuchitins	1918-1919			
	Nikolajs Veselovskis*	1911		hügieen	T. Kupfers	1914-1915		
	Jevlampijs Nikolskis	1911-1913			Pavels Aleksandrovs	1916-1919		
	Pavels Pamfilovs	1913-1917		füüsika	N. Zjuzjukins	1871-1878		
	Janis Zandbergs*	1917-1919			P. Sambikins	1879-1890		
	arstid	Aleksandrs Panins	1870-1885			Leonids Apostolovs*	1890-1893	
Valters Fovelins		1886-1888		E. Licitis	1906			
Heinrichs Rozenbergers		1888-1888		K. Dreimanis	1906-1909			
Teodors Kupfers*		1888-1915		A. Akoncenkovs	1909-1912			
Skorobogatovs		1915-1919		J. Ozols	1912-1918			
lāti luteriusu õp	Emils Hugenbergers	1870-1885		J. Patrickis	1918-1919			
	Emils Moltrechts	1886-1894		matemaatika	P. Mihkelson	1870-1871		
	Viktors Lichtenšteins	1894-1896			N. Zjuzjukins	1871-1878		
	Edgars Grosse	1896-1902			Jevgenijs Dobrozrakovs	1878-1879		
	Edgars Gross	1902-1907			P. Sambikins	1879-1890		
Karlis Jansons*	1907-1917		L. Apostolovs		1890-1893			
õigeusu õp	Mikelis Drekslers	1870		Michails Tretjakovs	1894-1902			
	Jakob Lindenberg*	1871-1875		Romans Kadobnovs	1902-1906			
	Georgijs Ružencovs*	1875-1885		J. Zandbergs	1906-1919			
	Vasilijs Berezskis*	1885-1891		majandus	N. Zjuzjukins	1870-1885		
	Vasilijs Alejevs*	1891-1895			I. Malinovskis	1870-1885		
Simeons Pavskis	1895-1901		A. Sivovs		1870-1885			
Michails Avrorovs	1902-1907		O. Bolotovs		1885-1891			
Nikolajs Pjatnickis	1908-1918		E. Licitis		1891-1903			
katoliku õp	Francis Lukšo	1896-1915		Edgars Hartmanis	1903-1906			
lāti keel	Aleksejs Orlovs*	1870-1871		Nikolajs Ratmanovs	1907-1907			
	Andrians Ruperts	1871-1880		Nikolajs Modestovs	1907-1912			
	Jekabs Grinvalds	1880-1885		Sergejs Petrovskis	1912-1915			
	Martins Liepiņš	1886-1891		Nikolajevs Karpiševs	1916-1919			
	Eistakijs Licitis*	1891-1905		J. Patrickis	1915			
	Karlis Dreimanis*	1906-1909		laulmine (luter)	Alberts Bernts	1870-1884		
	Karlis Jansons	1909-1917			Reslers	1884-1885		
eesti keel	Peeter Mets	1873-1880		Karlis Kreiburgs*	1886-1902			
	Johan Tilling	1885-1905		Heinrichs Mumme*	1902-1904			
vene keel	Aleksejs Orlovs	1870-1873		Karlis Jansons	1904-1915			
	Ivans Malcevs*	1873-1876		laulmine (orto.)	Sadovskis	1870-1879		
Ivans Malinovskis*	1876-1884		Vasilijs Kislovs		1879-1885			
Hermolajs Gravitis	1884-1885		P. Sambikins		1886-1890			
Konstantins Voskresenskis	1885		V. Berezskis		1890-1891			
Ivans Deržavins	1885-1886		V. Alejevs		1891-1895			
Fjodors Strachovics	1885-1886		E. Licitis		1895-1896			
Aleksejs Žerebcovs	1886-1891		K. Dreimanis		1906-1909			
Michails Torgašovs	1891-1896		P. Vasulis		1909-1914			
Sergejs Zolotarevs	1896-1899		P. Kalniņš		1914-1915			
Ivans Momots	1900-1904		V. Golovkins		1915-1918			
saksad	Kontsantins Tereščenko	1904-1906		Harmoonika	K. Kreiburgs	1893		
	Nikolajs Veselovskis	1906-1912			Dirtrichs Freifelds	1893-1902		
	Fjodors Olechneiko	1912			H. Mumme	1902-1904		
	Benedikts Ignatjevs	1913-1914		K. Jansons	1904-1915			
	Andrejs Grekovs	1914-1919		Gümnaastika	nimetud vene ohvitserid	1870-1886		
	Jevdokija Baranova*	1918-1919			O. Bolotovs	1886-1991		
	Aleksandra Brislakova	1918-1919			E. Licitis	1891-1906		
	Heinrichs Cobels	1880-1884			K. Dreimanis	1906-1909		
	ajalugu	J. Lindenberg	1871-1875			J. Zandbergs	1909-1912	
		I. Malcevs	1875			Kreicers	1912	
G. Ružencovs		1876-1877			Bogojavlenskis	1915		
F. Strachovics		1877-1889		sõjaõpe/kehaline	Bankevics	1912-1914		
Maksims Bašuckis*		1889-1891			Straumanis	1914-1915		
Vasilijs Novikovs*	1891-1896		Safonovs	1916				
Vsevolods Karpovs*	1896-1909		käsitöö (puutöö ja raamatuköitmine)	N. Zjuzjukins				
Jepifanijs Patrickis*	1909-1919			A. Birkmanis				
Jevdokija Baranova	1917-1919			J. Grinvalds				
geograafia	Nikolajs Zjuzjukins*	1871-1878			P. Sambikins			
	Peteris Sambikins	1879-1889			E. Licitis			
	Onisims Bolotvs*	1885-1891		V. Karpovs				
	M. Bašuckis	1889-1891		F. Lisovs				
	V. Novikovs	1891-1896		N. Veselovskis				
V. Karpovs	1896-1909		Vijerts					
J. Patrickis	1909-1919		P. Bekeris					
loodusteadused	Ivans Savinics	1870-1874		Makedonskis				
	N. Zjuzjukins	1874-1877		D. Upenieks				
	F. Strachovics	1877-1889		A. Salinš				
	E. Licitis	1891-1906		A. Jekabsons				

Lisa 7. BÕSi ja TÕSi nädalatundide tabelid, BÕSi tunniplaan (1904. aastal)

Nädalatundide tabelid 1903/04.
I. Balti Güm. Seminaris.

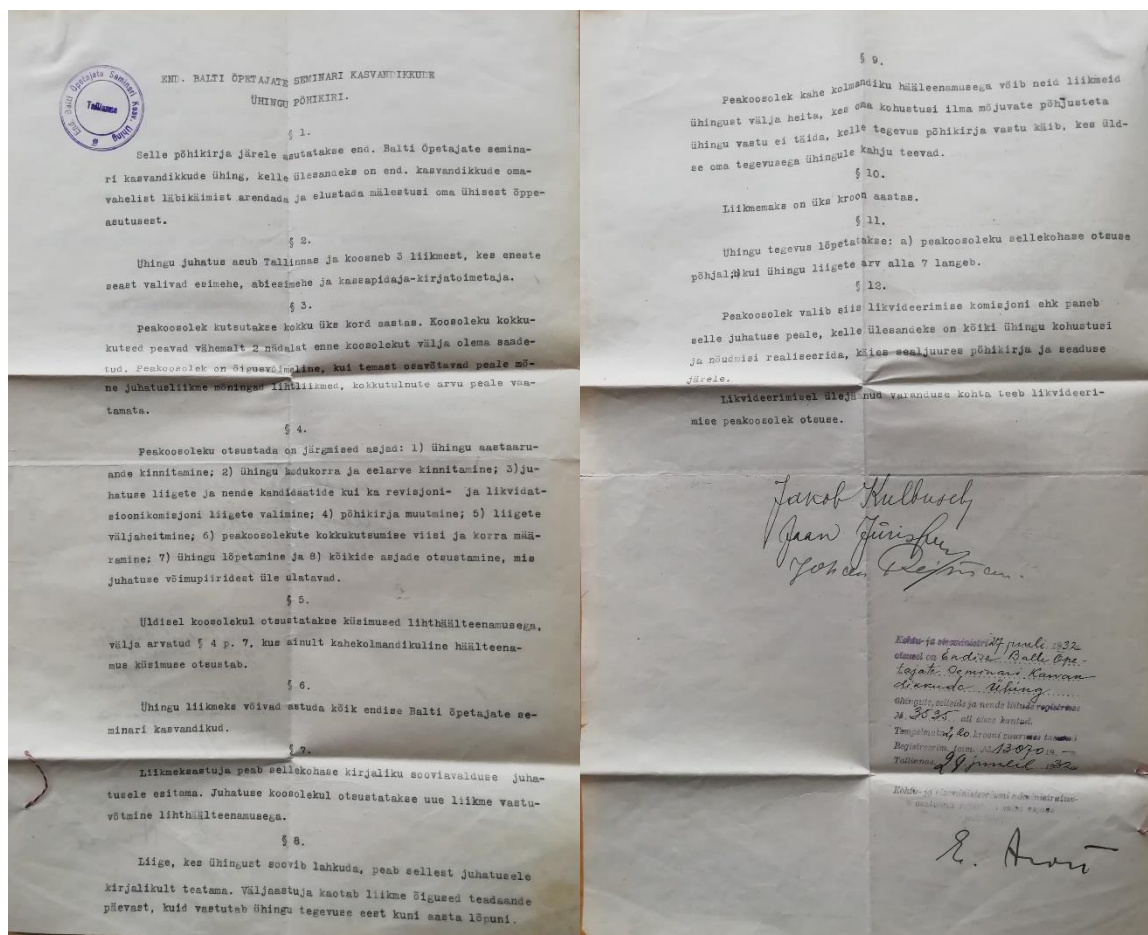
Õppeained	I kl.	II kl.	III kl.	IV kl.	Kõrskm.
1. Usundus. õig.	3.	3.	3.	2.	11
2. Luteri usund.	(3)	(3)	(3)	(2)	(11)
3. K. Skaari kal.	2.	4.	1.	—	4.
4. Vene keel	6.	6.	6.	4.	22.
5. Pedagoogia	—	—	2.	3.	5.
6. Lati. Vast. K.	1.	1.	1.	—	3.
7. Aritmeetika	4.	3.	3.	2.	12.
8. Geomeetria	—	2.	2.	1.	5.
9. Ajalugu	3.	2.	2.	2.	8.
10. Maateadus	2.	2.	2.	2.	8.
11. Looduslugu	2.	2.	1.	1.	6.
12. Muusika	—	—	1.	—	1.
13. Tšereri	2.	1.	—	—	3.
14. Joonist. (põh.)	2.	2.	2.	—	7.
15. Kõrsk. kal.	1.	1.	1.	1.	4.
16. Kiriku kal.	2.	2.	2.	1.	7.
17. Võimlem.	1.	2.	2.	1.	6.
18. Prast. tund.	—	—	—	9.	9.
19. Kõrsk. kal.	—	2.	2.	—	4.
20. Muusika vil.	1.	1.	1.	—	3.
21. Muusika kanti.	—	—	—	1.	1.
22. Luteri k. kal.	1.	1.	1.	1.	1.
23. Meteoroloogia	—	1.	—	—	—
Kõrsk.	33.	35.	35.	—	—

1904. nädal.
Õppeainete tabelid.

	(Tartu seminar)	I kl.	II kl.	III kl.	Kõrskm.
1. Usundus. õig.	3.	4.	3.	2.	12
2. Skaari kal.	—	—	2.	2.	4.
3. Luteri usund.	2.	2.	2.	2.	8
4. Vene keel	7.	6.	5.	4.	22
5. Kiriku kal.	—	2.	1.	—	3.
6. Pedagoogia	—	—	2.	3.	5
7. Aritmeetika	4.	3.	3.	2.	12
8. Geomeetria	—	2.	2.	2.	6.
9. Ajalugu	2.	2.	2.	2.	8
10. Maateadus	2.	2.	2.	2.	8
11. Looduslugu	—	2.	2.	—	4.
12. Muusika	—	—	—	2.	2.
13. Tšereri	2.	1.	—	—	3
14. Joonist. ja joon.	2.	2.	3.	2.	9.
15. Looduslugu	4.	4.	4.	4.	16+3
16. Muusika	—	—	—	—	5
17. Võimlem.	2.	2.	2.	2.	8.
18. Prast. tund.	—	—	2.	9.	11
19. Kõrsk. kal.	28(27)	32(30)	35(34)	38(38)	—

	I klass.	II klass.	III klass.	IV klass.
1. Usundus.	3-5	Usundus.	Ajalugu.	Maateadus.
2. Vene keel	9-10	Looduslugu	Maateadus.	Vene keel.
3. Looduslugu.	10-10	Ajalugu.	Usundus.	Pedagoogia.
4. Aritmeetika.	11-12	Maateadus.	Aritmeetika.	Maateadus.
5. Geomeetria.	12-12	Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
6. Kiriku kal.	1-1	Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
7. Kõrsk. kal.	2-4	Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
8. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
9. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
10. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
11. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
12. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
13. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
14. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
15. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
16. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
17. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
18. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
19. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
20. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
21. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
22. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
23. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
24. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
25. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
26. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
27. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
28. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
29. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
30. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
31. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
32. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
33. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
34. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
35. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
36. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
37. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
38. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
39. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
40. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
41. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
42. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
43. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
44. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
45. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
46. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
47. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
48. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
49. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
50. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
51. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
52. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
53. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
54. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
55. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
56. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
57. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
58. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
59. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
60. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
61. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
62. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
63. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
64. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
65. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
66. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
67. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
68. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
69. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
70. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
71. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
72. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
73. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
74. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
75. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
76. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
77. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
78. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
79. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
80. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
81. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
82. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
83. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
84. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
85. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
86. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
87. Muusika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
88. Tšereri.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
89. Joonist.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
90. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
91. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
92. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
93. Looduslugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
94. Aritmeetika.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
95. Geomeetria.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
96. Kiriku kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
97. Kõrsk. kal.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
98. Ajalugu.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
99. Maateadus.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.
100. Vene keel.		Maateadus.	Maateadus.	Maateadus.

Lisa 8. „End BÕS kasv. Ühingu“ põhikiri ja foto asutajaliikmetest

Asutavad liikmed tagareas vasakult: Jaan Kivisilla, Anton Puskar, Jaan Kriivel, Jaan Vestman, Andres Lõbas, Aleksei Tarkpea, Aleksei Lelle Jaan Priksman; eesreas vasakult: Eduard Kippel, Juhan Reiman, Ants Piip, Jaan Arak, Ado Kriivel, Georg Saalman, Jaan Vaga ja Jakob Kulbusch. [Foto: Tomäss Eduard, *Baltijas skolotāju seminārs: 1870–1919/Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevumi* (Rīga: Bijušā Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrība, 1940), lk 575]

Lisa 9. „End. BÕS kasv. Ühingu Protokolliraamat no 2.“ lühiülevaade

protokoll	kuupäev	asukoht	osavõtjad	teemad
1	20.06.1936	Lai 25, Tallinn	J. Kulgver, J. Kivisilla, A. Tarkpea, N. Masso, J.	juhatuse valimine
2	27.06.1936	„J...“	„J...“	Läti BÕS-i kirjale vastamine: ekskursioonist Goldingeni ja Riiga, mälestustahvel, almanak- albumi materjali kogumine
3	26.10.1936	„J...“	Kulbusch, Kivisilla, Vaga, E. Kippel, Lebas, Masso	Kulgeverile Posti volikiri; Kivisilla komandeerimine Tartusse
4	21.11.1936	„J...“	Kulbusch, Kivisilla, Kippel, Masso	Tartu materjalidega tutvumine; Massole referaadi palve; kiri Riiga; albumi tellimise arve; Kulbuschi posti volikirjast
5	28.11.1936	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla	Masso kuulamine; Riiga vastus ; ringkiri ühinguliikmetele: almanak, ekskursioon; Kiri Kuldiga gümn. Dir-le; kiviplaat; arhiivi materjalide jaotamine
6	16.12.1936	„J...“	Kulbusch, Kivisilla, Kippel, Masso	kiri BÕS Läti juhatusele; Kivisilla Tartu arhiivi (Kulgver ühineb); A. Puskari palumine kaastööle; Kiri Kuldiga güмнаasiumi dir-le
7	22.12.1936	„J...“	Kulbusch, Kivisilla, Vaga, Lebas, Tarkpea	protok. läbivaatamine; mälestustahvel; arhiivimine (Pip, Kimmel, Kaart); albumist ja seal olevatest teemadest; tervituskiri-liikmemaks
8	23.12.1936	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla	lähituskiri 150s eksemplaris ühingu liikmetele/nende järglastele (nimekiri);
9	26.12.1936	„J...“	Kulbusch, Kivisilla	Plaanid lätlastega Tartus kokkusaamisest, Tartu sem. almanahhi koostis
10	30.12.1936	Lossi 1, Tartu	A. Piip, Kulbusch, Kivisilla, A. Puskar, D. Kimmel, H. Kaart, G. Meyer, D. Tasane, J. Tamm	albumi ja mälestustahvli heakskiitmine; plaanitavast sõidust Kuld.; kuludest; nimestikust; tänuavaldused Kimmelle, Kaartile, Puskarile; pilt ja koosviibimine
11	09.01.1937	Lai 25, Tallinn	Kulbusch, Tarkpea, Vaga, Kippel, Masso, Kivisilla, A. Lelle	ülevaade Tartus käigust; kiri Tomasilt ja vastus Kuldiga gümn. Direktorile; annetus J. Sõberilt; ringkiri kuludest; Almanahhi komisjoni loomine;
12	12.01.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla, Masso	seminarist; BÕS-i Riia ajast (kiri selleaegsetele, et saadaksid eluoludest ülevaate jne)
13	15.01.1937	„J...“	Kulbusch, Kivisilla, Tarkpea	õnnituskiri Vagale; Kuldiga vastuse ootamisest
14	30.01.1937	„J...“	Kulbusch, Masso	Kuldigasse meeldetuletuskiri;
15	06.02.1937	„J...“	Kulbusch, Kippel, Lebas, Masso, Kivisilla	mälestustahvli kuludest ja annetustest; liikmete nimestik ja ülestutse; peakoosoleku kokkukutsumisest
16	20.03.1937	„J...“	Kulbusch, Kippel, Lebas, Kivisilla	kiri E. Tomasile Tartu arhiiviga seoses, Tomas paluda minna Tartusse, infot laulupeo ja ekskursiooni kohta; kiri S. Kukele
17	17.04.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla, Masso, Kippel	almanahhi redaktsiooni toimkonnale ülesanded; peakoosoleku kokkukutsumine
18	05.06.1937	„J...“	Kulbusch, Masso, Kippel, Kivisilla	peakoosoleku ajamääramine koos päevakorraga; juhatuse tööpäevade määramine
19	09.06.1937	„J...“	Kulbusch, Masso, Kivisilla	peakoosoleku kutsete laiali saatmine
20	11.06.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Masso, Kivisilla	protokollide läbi vaatamine; 36/37. a tegevuse aruanne; inventari aruanne; ühingu liikmeksastujate nimestik;
21	15.06.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Masso, Kippel, Kivisilla	kassaraunne; 37/38. a tegevuskava ja eelarve seadmine;
22	28.06.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla, Masso, Kippel, A. Aders, J. Vaga, Lebas, Kriivel	koosoleku juhatus; aruanne tegevusest; tegevuskava ja eelarve; Põhikiri ja valimised; Almanahhist ja mälestustahvlist;
23	29.06.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla, Masso, Kippel	juhatuse liikmete valimine; kassaraamatu ülevaatamine; töökoosoleku määramine;
24	25.09.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Masso, Kippel, Kivisilla	Riast infopäring albumi kohta;
25	29.09.1937	„J...“	Kulbusch, Tarkpea, Kivisilla	Läti BÕS ksv ühingu alusel eestlaste elulugude koostamine; nimekirjad, pildid, kliššeed, töökoosoleku määramine
26	06.11.1937	„J...“	Kulgver, Tarkpea, Kivisilla	Läti BÕS k.ü. kontakti pidamine; sissetulekud mälestustahvli osas
27	12.02.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Masso, Kippel	mälestustahvlist (lahkunud: Obstein ja Kukk) ja selle küsimuse lahti jätmisest ajutiselt; edasine energia ainult albumile; peakoosoleku määramine; A. Männikule õnnitluskaart;
28	19.03.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea, Masso, Kippel	lähituskiri (täielik nimekiri); peakoosoleku kava;
29	11.04.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea, Masso, Kippel	tutvumine kirjadega: Riast (Tomasilt), Muhust (A. Vana), Kohilast (P. Masso), Saaremaalt (J. Hermann); Tuletõrjeühenduse kaudu Jaan Vaga lähetamine Riiga;
30	21.05.1938	„J...“	Kulgver, Tarkpea, Kivisilla	kassaraunne (37/38), aasta jooksul tehtud tähtsamad otsused;
31	18.06.1938	„J...“	Kulgver, Puskar, A. Vana, P. Koževnikov, A. Kriivel, P. Masso, Kivisilla, Tarkpea, Labas, A. Kriivel	Peakoosolek, ametissenimetamised; kassa-, mälestustahvli ja almanahhi aruannete vaatamine; 38/39. aasta tegevuskava ja eelarve loomine; Läti Vabariigi valitsuse vastuse puudumine mälestustahvli osas (summad almanahhi fondi);
32	24.06.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea, N. Masso	kirjavahetus Tomasiga (sõit Kuldigasse 1940.ndal); mälestustahvli lootus
33	10.12.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Kippel, N. Masso	elulugude materjali ülevaatamine,
34	17.12.1938	„J...“	Kulgver, Kivisilla, Kippel, Tarkpea, N. Masso	vene keelde tõlgitud elulugude (1888-98) vaatamine; seminaristide nimestiku täiendamine;
35	25.02.1939	„J...“	Kulgver, Kippel, Kivisilla, N. Masso, Vaga, Tarkpea	kirjavahetusest Läti BÕSkÜ-ga (nende poolne pöördumine Läti Haridusministeeriumi poole); nimekirja koostamine (1881-1906) ja elulugude vene keelde tõlkimine;
36	04.03.1939	„J...“	Kulgver, Masso, Kippel, Vaga, Kivisilla, Tarkpea, Kriivel	peeti 3-4 korda nädalas; elulugude koostamine ja tõlkimine vene keelde; seni saadetud 116 elulugu, 41 täienemisel
37	03.1939	„J...“	Kulgver, Kippel, N. Masso, Kivisilla, Tarkpea	eluloode jätkamine

protokoll	kuupäev	asukoht	osavõtjad	teemad
38	03.06.1939	---	Kulgver, Kippel, Kivisilla	1938/39. a kava, tegevuse ja kassaaruanne; 1939/40. a eelarve ja tegevuskava; peakoosoleku kavand, 157 nime (mõned venelased nende seas); lätlastega suhtlusest: pildid, nimestik, almanahh jne; kirjasuhtlus ühinguliikmetega;
39	17.06.1939	Lühikejalg 6-4	Kulgver, Kivisilla	1938/39. a kassaaruanne; albumi koostamise aruanne (2-3 tööpäeva nädalas); BÕS-is õppinud eestlaste lõplik arv 157; klišeede küsimus; erinevad arhiivid, kust on saadud materjale; 1939/40. a. eelarve; liikmemaksude sissenõudmine;
40	17.06.1939	Lai 25, Tallinn	Kulgver, Kivisilla, Kippel, N. Masso, Tarkpea, Vaga	juhatuse valimine; tegevuse, kassa jne aruanded; Eelarve ja tegevuskava; BÕSi kasvandike lõplik kontroll; Valimised; Küsimused; klišeede valmistamisest; ringkirja koostamine aastamaksu kättesaamiseks
41	01.07.1939	Lühikejalg 6-4	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea	volituskiri Linnapanga osas; läkituse teksti väljatöötamine;
42	08.07.1939	---	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea	lähituskirja ülevaatamine; sissetulnud kirjade ettelugemine; summade tasumisest;
43	19.07.1939	---	Kulgver, Kivisilla, Kippel	lähituskirja laialisaatmine; Tomasile kirja koostamine (klišeede mõõtmel); sellele järgneb lähituskirja näidis
44	28.07.1939	---	Kulgver, Kivisilla, N. Masso	almanaki ettetellimisest ja sellega seoses BÕSi kasvandike sugulaste poole pöördumisest; Kivisillale 50 krooni kassast laenu
45	05.08.1939	---	Kulgver, Kivisilla, N. Masso	lahkunud seminaristide nimestiku loomine;
46	12.08.1939	---	Kulgver, Kivisilla	kuidas pöörduda lahkunud seminaristide sugulaste poole (toetajate ringi loomine) - erinevad näited ja tegevused;
47	30.09.1939	Lai 25, Tallinn	N. Masso, Kivisilla, Kippel, Tarkpea, Kulgver, M. Sellin	kokkuvõtte septembrikuust; aktiivsele piltide kogumisele orienteerumine;
48	27.10.1939	---	Kulgver, Kivisilla, N. Masso	kokkuvõtte töökoosolekute oktoobris; täielikumate andmete saatmine Lähti; 1890-1906 144 kasvandiku õppinud kokku; järgneb lähituskirja kasvandike lähedastele
49	30.10.1939	---	Masso, Kulgver	avastati veel üks eestlane (A.Ronk), millega kasvandike arv kasvas 145-le; Riiga saadetavad kirjad
50	07.11.1939	---	N. Masso, Kulgver	vene keelne materjal BÕS-i kohta, mida saadeti ka Riiga; klišeede otsus;
51	14.11.1939	---	Masso, Kippel, Kivisilla, Tarkpea, Kulgver	klišeede jaoks firma valimine; Klišeeritavate isikute nimekiri
52	24.11.1939	---	Kippel, Masso, Kivisilla, Tarkpea, Kulgver, J.	klišeede nimekirja täiendamine;
53	02.12.1939	---	Masso, Kulgver, Sellin	kasvandike ühingu loomisest ja selle vene keelde tõlkimisest ning Lähti saatmisest, osade elulugude parandamine; kassaraamatu täiendamine
54	09.12.1939	---	Masso, Tarkpea, Kulgver	lühilähitus, postkaardid; klišee 1930. aasta ühingu ja saata Riiga
55	11.12.1939	---	Masso, Kulgver	lühilähituse heakskiitmine; BÕS-i nimestiku korrigeerimine
56	16.12.1939	---	Kivisilla, Kulgver	klišeede täiendamine ja nimestik kellest veel puudub, pöördumine nende sugulaste poole
57	23.12.1939	---	Kivisilla, Kulgver	65 klišee pakkimine ja Riiga saatmine koos kirjaga
58	04.01.1940	---	Kivisilla, Kulgver	68 klišee saatmine ja soov saada vastu lätlaste klišeetid, palve Kaubandusministeeriumi poole loa saamiseks
59	12.01.1940	Lühikejalg 6-4	Kivisilla, Kulgver	Kulgveri ettekanne klišeedest ja nendega seonduvatest toimetustest; jätkata klišeede kogumist et suurem album koostada; uus nimestik BÕS-i Eesti kasvandike sugulastest
60	13.01.1940	Lai 25, Tallinn	Masso, Kivisilla, Kippel, Tarkpea, Kulgver	
61	30.03.1940	---	Kivisilla, Kippel, Kulgver	kassaraamat Tallinna Linnapank; arved ja klišeerahad; sissetulekute;
62	25.05.1940	---	Kippel, Kivisilla, Kulgver	Kivisilla laenu ülevaade; ülevaade kasvandike elulugudest (nimekiri)
63	11.07.1940	S.Karja 12-5	Kippel, Kulgver, Kivisilla	Läti BÕS kasv. Ühingu loodud albumi vastuvõtmine;
64	13.07.1940	---	Kivisilla, Kulgver	arved ja asjaajamine Tallinna Linnapangaga; aasta peakoosoleku päevakorra koostamine;
65	16.07.1940	---	Kivisilla, Kulgver, Vaga	lähitus (nimekiri)
66	19.07.1940	---	Kivisilla, Kulgver	1939/40 tegevuse aruanne; järgnevad köidetud kirjad;
67	20.07.1940	---	Kivisilla, Kulgver	kassaaruanne; BÕS-i albumi koostamistööde aruanne ja sisukorra ja muude osade arutlemine
68	23.07.1940	---	Kulgver, Kivisilla	1940/41. aasta eelarve ja tegevuskava;
69	28.07.1940	---	Kulgver, Kivisilla, Masso, Tarkpea, Sellin, Vestman, Puskar, Vaga	Peakooosolek; album, kasvandike elulood, läti BÕSi albumiga tutvumine, kulud-tulud; tööde eest tasumine; Tervitusteogramm Vabariigi Valitsusele
70	11.08.1940	---	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea	rahalised tasud tööde eest (nimekiri); järgneb taotlus Tallinna Pangale
71	25.08.1940	---	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea, Masso	ühingu rahaväljavõtmisest Tallinna pangast
72	20.09.1940	---	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea, Masso	rahaliste summade suurendamisest; albumi asjaajamine edasi lükata; lisad tasumise osas; arved Tallinna Linnapangas
73	07.07.1941	---	Kulgver, Kivisilla, Tarkpea	ülevaade 1940. aasta septembrist 07.07.1941-ni; Tallinna Linnapangast pole suudetud raha välja saada; Kulgveri volitamine kõikide summade väljavõtmiseks ja võimalusel tasumiseks ühingu liikmetele
74	22.12.1943	S.Karja 12-5	Kulgver, Kippel, Kivisilla, Masso	Ülevaade tegevusest ja lahkunud kaastest; juhatuse valimine ja liikmemaksu määramine; kassa seisukorra välja selgitamine; ühingu materjalidega tutvumine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Priit Kivisilla,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose bakalaureusetöö **Balti Õpetajate Seminari Eesti kasvandikud**, mille juhendaja on Anu Raudsepp, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Priit Kivisilla

20.05.2020